

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra**

Tamaros Makarovos,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

IMUNITETAI NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

Vadovas: Lekt. Dr. R. Merkevičius

Recenzentas: Asist. V. Kilinskas

Vilnius
2007

TURINYS

IŽANGA	3
1. IMUNITETO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA	5
2. SUBJEKTŲ, BESINAUDOJANČIŲ NACIONALINIŲ IMUNITETU NUO BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS, PROCESO YPATUMAI	10
2. 1. Aukščiausieji valstybės pareigūnai bei kandidatai į atitinkamas pareigas	13
2. 2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjai	22
2. 3. Lietuvos Respublikos prokurorai ir kitų teisėsaugos institucijų pareigūnai .	24
3. SUBJEKTŲ, BESINAUDOJANČIŲ TARPTAUTINIŲ IMUNITETU NUO BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS, PROCESO YPATUMAI	28
3. 1. Diplomatiniai imunitetai	28
3. 2. Konsuliniai imunitetai	34
3. 3. Tarptautinių organizacijų imunitetai	39
3. 4. Specialiųjų misijų imunitetai	44
4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ TARPTAUTINIUS NUSIKALTIMUS YPATUMAI	47
IŠVADOS	53
LITERATŪROS SĄRAŠAS	55
IMUNITETAI NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS	60
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61

IŽANGA

Temos aktualumas ir originalumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas yra vienas pagrindinių ne tik konstitucinių, bet visos Lietuvos teisinės sistemos principų. Šis principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu. Nevienodas teisinis reguliavimas taikomas tam tikroms vienodus požymius atitinkančioms asmenų grupėms, jei tuo siekiama pozityvių visuomeniškai reikšmingų tikslų. Įstatymų leidėjas konstituciniu ir įstatyminiu lygmeniu įtvirtino tam tikrų asmenų kategorijai taikomų bendrųjų teisės normų išimtis, jas pavadindamas imunitetais. Šio darbo tema yra imunitetai nuo baudžiamosios atsakomybės, kurie yra įtvirtinti nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Darbo originalumas pasireiškia tuo, kad kompleksinės imunitetų nuo baudžiamosios atsakomybės analizės nėra nei Lietuvos, nei užsienio valstybių mokslinėje literatūroje. Plačiau išanalizuoti tik diplomatiniai ir konsuliniai imunitetai bei kai kurių aukštas pareigas valstybėje užimančių pareigūnų imunitetų ypatumai. Tačiau, iš esmės kiekvienuose rinkimuose atsiranda asmenų, kurie imunitetu prisidengia nuo grėšiančios baudžiamosios atsakomybės. Šiomet tai buvo kandidatas į Savivaldybių tarybas V. Uspaskich. Rinkimuose į Seimą tai buvo J. Ramonas, todėl ši tema tapo labai aktuali tiek teorijai, tiek praktikai. Temos sudėtingumas pasireiškia tuo, kad pačiame darbo pavadinime susilieja dvi savo prigimtimi skirtingos sąvokos: imunitetai ir baudžiamoji atsakomybė. Imunitetai – tai specialių procesinių taisyklių visuma, kuri taikoma tam tikroms asmenų grupėms, o baudžiamoji atsakomybė yra materialinės teisės dalykas. Net Tarptautinis Teisingumo Teismas 2000 metų byloje dėl arešto orderio¹ pažymėjo, kad imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir asmens baudžiamoji atsakomybė yra ganėtinai skirtingos sąvokos. Jurisdikcijos imunitetas yra procedūrinis savo prigimtimi, tuo tarpu baudžiamoji atsakomybė yra materialinės teisės klausimas. Jurisdikcinis imunitetas gali neleisti persekioti tam tikrą laiką ar už tam tikrus nusikaltimus; tačiau jis negali visiškai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, kuriam priklauso imunitetas.

Tyrimo objektas ir darbo tikslai. Tyrimo objektu yra imuniteto, taikomo atskiroms asmenų kategorijoms, ypatumai ir jų teisinis reglamentavimas. Darbe

¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl arešto orderio (ištrauka). Žr.: VADAPALAS V., Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius, 2003, p. 90

nagrinėjamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų, Lietuvos Respublikos įstatymų bei tarptautinių teisės aktų normos, reglamentuojančios tam tikrų asmenų kategorijų imunitetus, šių normų taikymo praktika bei mokslinė literatūra. Šio darbo tikslai yra apibrėžti imunitetų baudžiamajame procese ir patraukimo baudžiamajon atsakomybėn sampratas; nustatyti imuniteto reikšmę, jo pobūdį, užtikrinimo mechanizmą; išanalizuoti atskiroms asmenų kategorijoms taikomo imuniteto apimtis bei ypatumus; išnagrinėti asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo ir imunitetų santykį.

Tyrimo metodai. Daugiausiai šiame darbe naudojami sisteminis, lyginamasis, loginis, lingvistinis ir teleologinis metodai analizuojant nacionalines ir tarptautines teisės normas, reguliuojančias teisinius imunitetus, nagrinėjant imunitetų reikalingumo, galiojimo ir pasibaigimo klausimus.

Šio darbo **pagrindiniais šaltiniais** yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Baudžiamojo proceso kodeksas, nacionaliniai įstatymai, reglamentuojantys mano manymu svarbiausių valstybės asmenų imuniteto ypatumus, 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių, 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių, 1969 m. Konvencija dėl specialiųjų misijų bei kitos tarptautinės Konvencijos, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Tarptautinių teismų praktika, taip pat Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso teisės, konstitucinės teisės bei tarptautinės teisės mokslinė literatūra, pagrindiniai darbe naudojami A. Neveros, E. Šileikio, A. Pakso ir kitų autorių darbai.

1. IMUNITETO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

Pradedant kalbėti apie imunitetus nuo baudžiamosios atsakomybės reikia apibrėžti baudžiamosios atsakomybės, imuniteto ir kitas šiame darbe naudojamas sąvokas.

Baudžiamosios atsakomybės samprata ir jos turinys yra vienas aktualiausių klausimų Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Nuo baudžiamosios atsakomybės sampratos suvokimo, jos atsiradimo momento priklauso daug tiek teorinių, tiek praktinių klausimų sprendimas, pavyzdžiui, patraukimo baudžiamajon atsakomybėn samprata.

Bendriausia prasme atsakomybė suprantama kaip dorovinių, pareiginių, teisinių ir kitokių reikalavimų paisymas². Asmuo yra atsakingas už savo veiksmus, kiekvieną jo poelgį galima vertinti pagal tam tikrų elgesio taisyklių atitinkamoje srityje reikalavimus. Priklausomai nuo srities, kurioje asmuo veikia, jam galioja atitinkamos elgesio taisyklės. Visuomenėje galiojančių moralinių, etinių, paprotinių ir kitokių elgesio normų nesilaikymas asmeniui sukelia naują pareigą, kurios jis neturėjo, kol šios normos nebuvo pažeidžiamos.

Teisinė atsakomybė yra viena iš atsakomybės rūšių, kurią galima apibrėžti kaip neigiamą visuomenės ir valstybės reakciją į padarytą teisės pažeidimą.

Baudžiamoji atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių. 1998 metų baudžiamosios teisės vadovėlyje pateikiamos kelios baudžiamosios atsakomybės sąvokos: „Baudžiamoji atsakomybė – tai teisinės pasekmės, baudžiamosios teisės normų taikymo rezultatas. Jos esmė – asmens, padariusio nusikaltimą, pasmerkimas valstybės vardu“³; „Baudžiamoji atsakomybė – tai valstybės baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui“⁴. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas yra pateikęs savo baudžiamosios atsakomybės sampratą, pagal ją, baudžiamoji atsakomybė – baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui. Jos turinį sudaro nuosprendžio paskelbimas valstybės vardu, bausmės paskyrimas, bausmės atlikimas, teistumas⁵.

Kaip matyti, visos pateiktos sąvokos yra labai panašios, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamosios atsakomybės klausimą nagrinėjo detaliau ir išaiškino, kad baudžiamoji atsakomybė siejama su asmens pripažinimu kaltu ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu⁶. Toks išaiškinimas turi labai didelę ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Darytina išvada, kad baudžiamoji atsakomybė asmeniui atsiranda

² ŠILEIKIS E., Imunitetas nuo administracinio poveikio priemonės // Teisė, 2000, Nr. 34, p. 45

³ Baudžiamoji teisė. Antras papildytas leidimas. Vilnius, 1998, p. 57

⁴ *Ibid.*, p. 366

⁵ Teismų praktika Nr. 15. Vilnius, 2001

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-280/1999

tik įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui. Tačiau toks teiginys būtų nevisai teisingas, juk baudžiamoji atsakomybė pasireiškia tam tikrų teisinių priemonių taikymu asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, o tos teisinės priemonės, kurių tarpe yra ir baudžiamojo proceso veiksmai, yra pradedami ne prieš konkretų asmenį, o dėl to, kad paaiškėja nusikalstamos veikos požymiai. Procese atsiradus įtariamajam pradedamos taikyti teisinės priemonės, tai yra asmeniui teoriškai atsiranda baudžiamoji atsakomybė, nes įtariamasis ir kaltininkas gali nesutapti, o baudžiamoji atsakomybė turėtų atsirasti tik nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, tai yra kaltininkui.

Akivaizdu yra tai, jog dėl baudžiamosios atsakomybės atsiradimo momento kyla daug klausimų. Todėl šiame darbe norėčiau susikoncentruoti ties savo nuomone, jog teisiškai baudžiamoji atsakomybė turėtų atsirasti tik pripažinus asmenį kaltu nusikalstamos veikos padarymu, tačiau dėl praktikoje susiklosčiusios situacijos (procesinių veiksmų taikymo asmeniui, įtariamam nusikalstamos veikos padarymu) paliekama teorinę baudžiamosios atsakomybės atsiradimo galimybę iki priimto apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo.

Reikėtų aptarti su baudžiamosios atsakomybės samprata labai susijusią patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sampratą. Jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 12 d. nutartyje konstatuota, kad „patraukimas baudžiamojon atsakomybėn“ yra baudžiamasis teisinis, o ne procesinis terminas, ir nevalia jo tapatinti bei sieti su tarpinėmis baudžiamojo proceso įstatymuose nustatytomis baudžiamosios bylos tyrimo stadijomis. Ši nutartis patvirtina baudžiamosios teisės teorijos pripažįstamą mintį, jog patrauktu baudžiamojon atsakomybėn asmuo yra tik tada, kai įsiteisėja priimtas apkaltinamasis nuosprendis.

Baudžiamosios atsakomybės ir patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąvokų išaiškinimas yra labai svarbus kalbant apie asmenų imunitetus nuo baudžiamosios atsakomybės, imunitetus nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn ir imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, nes skirtinguose teisės aktuose, reglamentuojančiuose asmenų imunitetus, naudojamos skirtingos sąvokos, kurios iš esmės turėtų būti vienodos ir reikšti tą patį. Tačiau esant terminijos tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose nevienodumo problemai, kiekvienu atveju imunitetų sąvoką ir apimtį reikia aiškinti atskirai.

Dažniausiai teisės aktuose ir literatūroje naudojamas imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos terminas. Pats terminas „jurisdikcija“ (lot. *iurisdictio* – teisena, teismo procesas) suprantamas tiek siaurąja, tiek plačiąja prasme. Siaurąja prasme terminas „jurisdikcija“ suprantamas kaip teismų kompetencija nagrinėti baudžiamąsias, civilines ar

kitokio pobūdžio bylas. Plačiaja prasme jurisdikcija turėtų būti suprantama ne tik kaip teisminės valdžios, bet ir įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios kompetencija, juk teisminė jurisdikcija neįmanoma be įstatymų leidžiamosios jurisdikcijos. Todėl galima pritarti A. Neveros pateiktai jurisdikcijos sąvokai – tai valstybės suvereniteto išraiška, kuomet kompetentingos valstybės institucijos joms suteiktų įgaliojimų rėmuose teisiškai vertina faktus, taiko sankcijas ir sprendžia kitus teisės taikymo klausimus, kylančius dėl asmenų veiklos šalies teritorijoje ir už jos ribų⁷.

Baudžiamoji jurisdikcija yra viena iš valstybės jurisdikcijos formų. Ji susijusi su įgaliojimais leisti baudžiamuosius įstatymus, tirti ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Kalbant apie imunitetus nuo baudžiamosios atsakomybės (darbo autorė sąlygiškai naudoja šią sąvoką kalbant ir apie imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, taip pat imunitetus nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, asmens neliečiamybės teisę), pirma reikia išsiaiškinti „imuniteto“ sąvoką.

Žodis „imunitetas“ kyla iš lotyniškojo *immunitas*, kuris reiškia laisvumą nuo ko nors.

Vakarų Europos feodalinės santvarkos laikais imunitetas buvo suprantamas, kaip feodalo, vykdančio savo valdose tam tikrą valstybinių funkcijų dalį be centrinės valdžios įsikišimo, teisių ir privilegijų visuma, taikytina ir atleidžiant nuo karališkojo teismo feodalo valdoms priklausiančių valstiečių žemes, perduodant jam atitinkamus įgalinimus. Vėliau imunitetas buvo suprantamas kaip ypatingas pareigas valstybėje užimančių asmenų išskirtinė teisė nesilaikyti tam tikrų įstatymų, klasifikuojant jį pagal teisės šakas (pavyzdžiui, konstitucinėje teisėje – Prezidento, Seimo nario, teisėjo imunitetai; tarptautinėje teisėje – diplomatinis, konsulinis imunitetai ir t.t.). Imunitetai, kaip taisyklė, buvo prilyginami atskirų kategorijų asmenų neliečiamumo ir nebaudžiamumo privilegijoms. Be to, sąvoka „imunitetas“ tapo naudojama ne tik tam tikrą specialų statusą turinčių asmenų atžvilgiu, bet ir kitų subjektų atžvilgiu, pavyzdžiui, tarptautinėje teisėje atsirado tokios kategorijos, kaip valstybių, karo laivų imunitetai⁸.

Žodis „imunitetas“ turi kelias reikšmes: atsparumas kokiai nors ligai ir kokios nors išskirtinės teisės suteikimas. Teisiniuose žodynuose imunitetas apibrėžiamas kaip teisių ir privilegijų, skirtų teisinių santykių subjektams, visuma.

Literatūroje teisinis imunitetas kartais suprantamas siaurąja prasme, suteikiamas tik asmenims, einantiems tam tikras pareigas. Pavyzdžiui, „imunitetas – tai ypatingų teisių ir pranašumų visuma, kurias turi asmenys pagal tarptautinę teisę ir valstybės Konstituciją

⁷ NEVERA A., Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Vilnius, 2006, p. 9

⁸ ЛОПАТИН В.Н., ФЕДОРОВ А.В., Свидетельский иммунитет // Государство и право, 2004, № 6, с. 49-50

siejant tai su turimomis pareigybėmis“. Tuo tarpu viena teisinių imunitetų rūšių - liudijimo imunitetai - suteikiami ir asmenims, neužimantiems jokių pareigybių. Imunitetus negalima sieti tik su asmenų, užimančių tam tikras pareigybes, ratu. Tai platesnė sąvoka, kuri apima teisines priemones, lemiančias ne tik tarptautinių ir valstybinių, bet ir visuomeninių funkcijų įgyvendinimą⁹.

Tarptautinių žodžių žodyne pateiktos trys „imuniteto“ reikšmės, šiuo atveju aktuali trečioji, teisinė šio žodžio reikšmė – „asmenims, užimantiems ypatingą padėtį valstybėje, suteikta išimtinė teisė, kad jiems nebūtų taikomi kai kurie bendri įstatymai“¹⁰.

Minėtų apibrėžimų analizė rodo, kad teisinio imuniteto samprata dažnai siejama arba apibrėžiama per tokias kategorijas, kaip „lengvata“, „privilegija“, „garantija“, „neliečiamybė“.

Lengvata – tai visiškas ar dalinis atleidimas nuo tam tikros pareigos vykdymo, pranašumas, papildoma teisė, suteikiama tam tikroms asmenų kategorijoms ar atskiroms organizacijoms, įmonėms, regionams.

Garantija (angl. *garantee, warranty*; pranc. *garantie* – aprūpinimas, užtikrinimas) dažnai naudojama civilinėje teisėje lyginant tai su laidavimu už asmens prisiimtus sutartinius įsipareigojimus. Baudžiamosios procesinės garantijos – tai specialios teisinės priemonės, užtikrinančios proceso dalyvių teisių ir interesų realizavimą, šių asmenų savo pareigų vykdymą. Šių priemonių specifinis bruožas pasireiškia tuo, kad leidžia teisę turinčiam asmeniui apginti savo interesus arba garantuoti kitų asmenų pareigų vykdymą, nepriklausomai nuo tų asmenų valios. Tokios garantijos skiriasi nuo procedūrų ir procesinių sąlygų, nes pačių procedūrų ir sąlygų vykdymui reikalingos garantijos.

Privilegija – tai pranašumą lemianti teisė, lengvata.

Teisinis imunitetas yra tarsi lygiateisiškumo principo išimtis. Šio principo esmė yra ta, kad ikiteisminis tyrimas atliekamas, baudžiamosios bylos nagrinėjamos vadovaujantis vienodą procesinę tvarką visiems asmenims nustatančiu įstatymu, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ir kitas aplinkybes.

Atsižvelgiant į ankščiau paminėtus teiginius, galima daryti išvadą, jog visi procesiniai veiksmai galų gale tarnauja vienam tikslui – teisėtam baudžiamosios atsakomybės realizavimui (teisinės pasekmės, taikomos nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kaip baudžiamosios teisės normų taikymo rezultatas). Todėl galima teigti, kad baudžiamasis procesinis imunitetas yra išvestinis iš baudžiamojo materialiojo.

⁹ *Ibid.*, p. 50

¹⁰ VAITKEVICIŪTĖ V., Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2001

Taigi imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės galima apibrėžti kaip specialiai teisės aktuose numatytiems asmenims skirtų ypatingų taisyklių, reguliuojančių skirtingą nuo įprasto baudžiamosios atsakomybės atsiradimą, visumą.

Pagal savo rūšinę priklausomybę baudžiamasis teisinis imunitetas gali būti:

- absoliutus – nėra galimybės jo riboti;
- ribotas – numatyta galimybė riboti imunitetą konkrečiam asmeniui.

Pagal galiojimo sritį:

- bendrasis – galioja bet kokios nusikalstamos veikos padarymo atžvilgiu;
- specialusis – galioja tam tikram asmeniui, padariusių konkrečiai apibrėžtas nusikalstamas veikas, ratui.

2. SUBJEKTŲ, BESINAUDOJANČIŲ NACIONALINIŲ IMUNITETU NUO BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS, PROCESO YPATUMAI

Lietuvos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos taikymo apribojimai asmenims, besinaudojančiais imunitetais nuo jos, nustatomi Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹¹ (toliau tekste – Konstitucija) ir specialiuose įstatymuose. Konstitucijos penkiuose straipsniuose (62 str., 86 str. 1 d., 100 str., 104 str. 4 d., 114 str. 2 d.) yra įtvirtintas Seimo narių, Respublikos Prezidento, Vyriausybės narių, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjų imunitetas arba asmens neliečiamybė. Analizuojant Konstitucinio Teismo 2000 metų gegužės 8 dienos nutarimą¹² galima nustatyti imuniteto ir asmens neliečiamybės teisės sąvokų tarpusavio ryšį. Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisė į asmens neliečiamybę yra įtvirtinta Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalyje. Asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės, turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tai reiškia, kad įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus bus saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio valstybės, savivaldybių institucijų, jų pareigūnų ir tarnautojų, taip pat kitų asmenų poveikio jo gyvybei, sveikatai, fizinio aktyvumo laisvei ir bet kokio kėsimosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektualinę ir kūrybinę raišką. Su žmogaus teise į asmens neliečiamybę itin glaudžiai yra susijusi žmogaus teisė į fizinę laisvę, kuri nustatyta Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalyje. Žmogaus laisvės neliečiamybė yra sprendimų priėmimo laisvės prielaida; ji sudaro sąlygas atlikti bet kokius teisėtus veiksmus, įgyvendinti teises galimybes įvairiose gyvenimo srityse. Galima teigti, kad asmens neliečiamybė nustato kitų asmenų laisvės ribas, tai yra pastarųjų elgesys leistinas tiek, kiek jis nepadarо žalos kitų asmenų asmens neliečiamybei. Tuo tarpu imunitetas - tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti. Aukštų valstybės pareigūnų, įgyvendinančių jiems Konstitucijos ir įstatymų pavestas pareigas, imunitetas turi užtikrinti, kad jie galėtų nekliudomai vykdyti Konstitucijoje nustatytas funkcijas, kad būtų užkirstas kelias galimam vykdomosios valdžios pareigūnų neigiamam poveikiui šiems asmenims. Dėl šių tikslų aukštų valstybės pareigūnų neliečiamybės papildomų garantijų nustatymas yra leistinas ir nepaneigia Konstitucijoje (29 straipsnis) įtvirtinto visų asmenų lygiateisiškumo principo¹³.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014

¹² Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105

¹³ *Ibid.*

Imunitetas šiems asmenims yra suteikiamas siekiant užtikrinti nenutrūkstamą jų įgaliojimų įgyvendinimą ir pačių svarbiausių valstybės institucijų funkcionavimą.

E. Šileikis nacionalinį teisinį imunitetą apibrėžia kaip procesinę užkardą arba ypatinga asmens (judėjimo) laisvės garantiją, kuri skirta užtikrinti nenutrūkstamą politikų ir teisėjų įgaliojimų įgyvendinimą ir kartu sklandų Seimo, Vyriausybės, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų funkcionavimą¹⁴. Jis pažymi, kad imunitetas, kaip konstitucinio valstybės politikų ir teisėjų statuso elementas, sietinas su valdžių atribojimo principu, įtvirtintu Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šiuo požiūriu imuniteto institutas papildomai laiduoja įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios savarankiškumą ir kartu teisinės valstybės siekio įgyvendinimą.¹⁵

Pažymėtina, jog Konstitucija nevienodai apibrėžia Seimo narių, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir teisėjų imunitetus. Terminijos skirtumas šiuo atveju leidžia daryti išvadą, jog imuniteto, taikomo konkrečiam asmeniui, apimtis priklauso nuo jo vykdomų funkcijų arba, kitais žodžiais tariant, jo svarbos valstybėje.

Kaip jau buvo minėta, baudžiamosios jurisdikcijos taikymo apribojimus numato ne tik Konstitucija, bet ir nacionaliniai teisės aktai. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas¹⁶ (toliau tekste – Seimo Statutas) detalizuoja Konstitucijoje įtvirtintą Seimo narių asmens neliečiamybės teisę; Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas¹⁷ (toliau tekste – Seimo rinkimų įstatymas) numato kandidatų į Seimo narius asmens neliečiamybę; Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas¹⁸ (toliau tekste – Prezidento rinkimų įstatymas) numato kandidato į Respublikos Prezidentus asmens neliečiamybę; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas¹⁹ (toliau tekste – Konstitucinio Teismo įstatymas) ir Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas²⁰ (toliau tekste – Teismų įstatymas) numato Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjų asmens neliečiamybę; Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas²¹ (toliau tekste – Prokuratūros įstatymas) numato prokurorų neliečiamumą. Šių ir kitų nacionalinių teisės aktų normos, reglamentuojančios

¹⁴ ŠILEIKIS E., Imunitetas nuo administracinio poveikio priemonės. Teisė, 2000, Nr. 34, p. 45

¹⁵ ŠILEIKIS E., *Ibid.*, p. 39

¹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 5-97

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 59-1760

¹⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120

²⁰ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649

²¹ Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas (su pakeitimais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 42-1919

mano manymu svarbiausių valstybės asmenų imunitetą arba asmens neliečiamybės teisę, bus detaliau išnagrinėtos atskirose šio darbo dalyse.

Prieš pradėdant analizuoti atskirų subjektų, besinaudojančių imunitetais pagal nacionalinius teisės aktus, proceso ypatumus, norėčiau aptarti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso²² (toliau tekste – LR BPK) nuostatas, kurios susijusios su nagrinėtiniais šiame darbe klausimais, o konkrečiai aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas.

Taigi LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėdamas, o pradėtas turi būti nutrauktas, jeigu nusikalstamą veiką padarė asmuo, pagal tarptautines teisės normas turintis imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, arba nėra kompetentingos institucijos leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kai šis leidimas pagal įstatymus būtinas. Tai nauja aplinkybė, kuri nebuvo įtvirtinta ankščiau galiojusiam Baudžiamojo proceso kodekse. Nagrinėjama nuostata apima subjektus, kurie naudojami imunitetais tiek pagal nacionalinę, tiek pagal tarptautinę teisę. Taigi komentuojama nuostata reiškia, kad ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamos veikos, kurios padarymu įtariamas asmuo, pagal tarptautines ir nacionalines teisės normas besinaudojantis imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nedelsiant nutrauktas, nustatčius įtariamojo statusą.

LR BPK komentaro²³ autoriai atkreipia dėmesį į tai, jog baudžiamasis procesas yra pradėdamas ne prieš konkretų asmenį, o dėl to, kad paaiškėja nusikalstamos veikos požymiai. Tik surinkus duomenis apie tą veiką procese atsiranda įtariamasis. Todėl ir aptariamame punkte numatyta aplinkybė kliūtimi vykdyti procesą tampa tik tuomet, kai procese gali būti įvardintas įtariamasis. Jei nustatoma, kad veiką galėjo padaryti diplomatas, tokia kliūtis yra absoliuti – visais atvejais procesas turi būti nedelsiant nutrauktas. Kitais atvejais (jei paaiškėja, kad įtariamoju procese turi tapti vienas iš aukščiausių valstybės pareigūnų ar kandidatų į juos) procesas turi būti nutraukiamas po to, kai po kreipimosi dėl leidimo traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn toks leidimas nėra gaunamas.

Tuo atveju, kai baudžiamojon atsakomybėn turi būti traukiamas asmuo, kuris tokion atsakomybėn gali būti traukiamas tik kompetentingos institucijos leidimu, ikiteisminis tyrimas gali būti pradėdamas ir dar nesant tokio leidimo. Tačiau ikiteisminio tyrimo metu tokio leidimo negavus, ikiteisminis tyrimas turi būti nutraukiamas. Įstatymas aiškiai

²² Baudžiamojo proceso KODEKSAS // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37 - 1341

²³ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso komentaras I. Vilnius, 2003, p. 17-18

nenustato laiko momento ar proceso etapo, kada leidimas turi būti gautas, tačiau turi būti laikomasi nuostatos, kad toks leidimas vėliausiai turi būti gautas iki pranešimo apie įtarimą tokiam asmeniui įteikimo²⁴. Tai reiškia, kad iki leidimo gavimo nacionalinį imunitetą turinčio asmens atžvilgiu negali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, kurios suvaržytų ar apribotų tokio asmens laisvę ir neliečiamumą.

2. 1. Aukščiausieji valstybės pareigūnai bei kandidatai į atitinkamas pareigas

Lietuvos Respublikos Prezidentas

Konstitucijos 86 straipsnio 1 straipsnyje numatyta, kad Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn.

Jau nuo Romos imperijos laikų, vadovaujantis valstybinės teisės pradmenimis, monarchai ar kiti šalies vadovai negalėjo būti baudžiami už nusikalstamą veika (lot. *princeps legibus solutus est*), nes šie asmenys buvo įstatymų leidėjai ir teisminės valdžios vadovai. Juos teisti galėjo sąžinė ir dievai. Valstybės vadovo vidinis imunitetas buvo įteisintas ir XVIII – XIX a. pasaulio valstybių konstitucijose (1791 m. Prancūzijos Konstitucija, 1831 m. Belgijos Federacijos Konstitucija, 1850 m. Prūsijos Konstitucinė chartija, 1889 m. Japonijos Imperijos Konstitucija) bei išliko ir šiais laikais (1974 m. Švedijos Konstitucija, 1949 m. Vokietijos Federacinės Valstybės Konstitucija, 1920 m. Austrijos Respublikos Konstitucija ir kt.)²⁵.

Lietuvos Respublikos Prezidento asmens neliečiamybė nustatyta tam, kad būtų užtikrinta aukščiausiojo šalies pareigūno, įgyvendinančio konstitucinius valstybės vadovo įgaliojimus ir atstovaujančio Lietuvos valstybei, saugumas.

Imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės Respublikos Prezidentui atsiranda nuo to momento, kai jis pradeda eiti savo pareigas, tai yra rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, po to kai naujai išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.

Kaip matyti, draudimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, einantį Respublikos Prezidento pareigas, yra imperatyvus ir besąlyginis. Kitaip nei kitų aukštų valstybės pareigūnų atžvilgiu, šiuo atveju nėra numatyta kokia nors speciali patraukimo baudžiamojon atsakomybės procedūra.

²⁴ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P., Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005

²⁵ NEVERA A., Baudžiamosios jurisdikcijos taikymo Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie pagal nacionalinius įstatymus naudojami imunitetu, problemos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 1, p. 86

Tiesa, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau tekste – LR BPK) 82 straipsnio 1 dalyje numatyti Respublikos Prezidento liudijimo ypatumai. Tuo atveju, kai kompetentingi proceso subjektai mano, jog Respublikos Prezidentas galėtų žinoti kokias nors reikšmingas bylai aplinkybes, jie gali inicijuoti jo apklausą. Tačiau dėl išskirtinės Respublikos Prezidento padėties, jį galima apklausti tik gavus jo paties sutikimą. LR BPK komentaro²⁶ autoriai nurodo, kad toks sutikimas turėtų būti rašytinis, nes jis byloje dokumentiškai patvirtintų tokio sutikimo egzistavimo faktą ir apklausos teisėtumą. Respublikos Prezidentui sutikus, apklausa turi vykti jo rezidencijoje iš anksto suderintu laiku. Apklausoje privalo dalyvauti prokuroras. Apklausti Respublikos Prezidentą gali ne bet koks ikiteisminio tyrimo subjektas, o tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Į teismo posėdį Respublikos Prezidentas nešaukiamas. Jo parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, balsu perskaitomi tiriant įrodymus teismo posėdyje.

Pažymėtina, jog absoliutų imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės turi tik valstybės vadovo pareigas einantis asmuo, bet ne buvęs Prezidentas, net kai jam Prezidento vardas suteikiamas iki gyvos galvos. Jei asmuo jau nebeina Respublikos Prezidento pareigų, jam taikomos bendros proceso taisyklės. Tai reiškia, kad nuo to momento, kai asmuo nustoja eiti Respublikos Prezidento pareigas, jis nebetenka imuniteto nuo baudžiamosios atsakomybės. Šią taisyklę patvirtina ir tas faktas, jog jei Respublikos Prezidentas padaro nusikalstamą veiką, jis gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarką, ir tik vėliau traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Konstitucijos 86 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų klausimą sprendžia Seimas apkaltos proceso tvarka. Nepavykus pašalinti Respublikos Prezidento iš pareigų, reikia laukti jo kadencijos pabaigos, po kurios, kaip jau buvo minėta, jam galės būti taikomos bendros proceso taisyklės.

Lietuvos Respublikos Seimo nariai

Konstitucijos 62 straipsnis nustato, kad Seimo nario asmuo neliečiamas. Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė.

Seimo nario asmens neliečiamybė nustatyta tam, kad jis nekliudomai, be jokio išorinio spaudimo ar poveikio galėtų naudoti pagal paskirtį jam suteiktą mandatą.

Aiškinant sąvoką „negali būti kitaip suvaržoma laisvė“, reikėtų pabrėžti, kad laisvė asmeniui baudžiamojo proceso metu gali būti suvaržyta taikant tokias procesines

²⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso komentaras I. Vilnius, 2003, p. 214

prievartos priemonės, kaip sulaikymas, suėmimas, atvedinimas, areštas, rašytinis pasižadėjimas neišvykti ir kitos. Nepagrįstas asmens laisvės suvaržymas gali būti laikomas žmogaus teisės pažeidimu, todėl, norint nepažeisti asmens teisių, reikia griežtai laikytis LR BPK nustatytų procedūrų. Nagrinėjamu atveju, aptartos procesinės prievartos priemonės negali būti skiriamos be kompetentingos institucijos sutikimo.

Momentas, nuo kurio įgyjamas Seimo nario imunitetas, nesutampa su Seimo nario įgaliojimų atsiradimo pradžia, tai yra nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmą posėdį ir kiekvienas Seimo narys prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Pagal Seimo rinkimų įstatymą, kandidato į Seimo narius asmuo yra neliečiamas nuo įregistravimo į kandidatų sąrašą momento. Taigi rinkimų į Seimą agitacijos kampanijos metu iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio kandidato į Seimo narius asmuo neliečiamas.

Minėta, kad Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Dėl Seimo nario patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimų neturėtų būti, nes yra visiškai aišku, kad patrauktas baudžiamojon atsakomybėn Seimo narys yra tik tada, kai yra priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis. Seimo sutikimas patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn turėtų būti suprantamas kaip sutikimas dėl ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo Seimo nario atžvilgiu. Vadovaujantis šia logika galima daryti išvadą, jog turint duomenų apie tai, jog nusikalstamą veiką gali būti padaręs Seimo narys, baudžiamojo proceso veiksmai, kurie gali varžyti Seimo nario laisvę, negali būti atliekami, kol nėra gaunamas Seimo sutikimas.

Pastarųjų metų Lietuvos praktika tik patvirtina, kad norint taikyti procesines prievartos priemones Seimo nariams, įtariamais nusikalstamos veikos padarymu, pirma reikia gauti Seimo sutikimą patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn: 2006 metais Seimas sutiko dėl Seimo nario G. Mykolaičio asmens neliečiamybės panaikinimo ir leido jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn bei kitaip suvaržyti jo laisvę²⁷, o 2005 metais analogiškas sutikimas buvo gautas dėl Seimo nario J. Ramono²⁸.

Seimo Statuto 22 straipsnio 3 dalis numato Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje numatytos taisyklės išimtį - Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus atvejus, kai jis užtinkamas bedarantis nusikaltimą (*in flagranti*). Terminas „*in flagrante*

²⁷ Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl Seimo nario G. Mykolaičio asmens neliečiamybės // Valstybės žinios, 2006, Nr. 75-2854

²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. Ramoną ar kitaip suvaržyti jo laisvę // Valstybės žinios, 2005, Nr. 66-2356

delicto“ reiškia atvejį, kai asmuo yra sulaikomas darantis nusikaltimą ar iškart po jo. Tai reiškia, kad Seimo narys, užtiktas bedarantis nusikalstamą veiką, gali būti suimtas ar gali būti kitaip suvaržoma jo laisvė ir be Seimo sutikimo. Tačiau generalinis prokuroras apie tai nedelsdamas turi pranešti Seimui.

Pagal Seimo Statuto 23 straipsnį, Seimas, išklauses generalinio prokuroro pranešimą dėl Seimo nario padaryto nusikaltimo, priima vieną iš dviejų sprendimų:

1) sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn;

2) pradėti apkaltos proceso parengiamuosius veiksmus.

Pirmuoju atveju tyrimo komisija, nagrinėdama klausimą dėl Seimo nario neliečiamybės atėmimo, privalo į komisijos posėdį pakviesti ir išklausti Seimo narį, kurio baudžiamosios atsakomybės klausimas sprendžiamas, arba kitą jo įgaliotą Seimo narį, taip pat prokuratūros atstovą. Jeigu kviečiamas Seimo narys arba kitas jo įgaliotas Seimo narys neatvyksta į komisijos posėdį be svarbios priežasties arba atsisako pateikti komisijai paaiškinimus, komisija turi teisę priimti sprendimą nedalyvaujant Seimo nariui ar kitam jo įgaliotam Seimo nariui. Jeigu Seimas priima rezoliuciją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, apkaltos proceso parengiamieji veiksmai ir apkaltos procedūra Seimo nariui gali būti pradėti tik išsprendus baudžiamosios atsakomybės klausimą, tai yra jeigu yra priimtas teismo išteisinamasis nuosprendis arba įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis. Tai reiškia, kad gavus sutikimą patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, jam gali būti taikomos visos reikalingos procesinės prievartos priemonės.

Jeigu Seimas priima sprendimą pradėti apkaltos proceso parengiamuosius veiksmus, jie vykdomi Seimo Statute nustatyta tvarka. Nuo Seimo nutarimo dėl Seimo nario mandato panaikinimo paskelbimo visuomenės informavimo priemonėse momento Seimo narys netenka Seimo nario mandato. Nuo šio momento Seimo nario imunitetas jam nustoja galioti, todėl baudžiamasis persekiojimas tokio asmens atžvilgiu gali būti pradedamas bendrais pagrindais.

Pažymėtina, kad yra galimybė Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn ar taikyti jam bendrąsias proceso taisykles ir be Seimo sutikimo. Tai savanoriškas Seimo nario mandato atsisakymas. Tokio atsisakymo procedūra reglamentuota Seimo Statute.

Tačiau kyla pagrįstas klausimas, ką daryti, jei Seimo narys pats neatsisako savo mandato, negaunamas Seimo sutikimas patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn arba apkaltos proceso tvarka Seimo nariui neatimamas mandatas? Tokiu atveju reikia

laukti Seimo nario įgaliojimų pasibaigimo ir tik tuomet tokiam asmeniui taikyti bendrąsias proceso taisykles.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaro autoriai teigia, jog Seimo nario imunitetas nereiškia, kad pažeidžiamas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas. Specifinės Seimo nario asmens neliečiamybės garantijos suteikiamos išimtinai dėl jo veiklos, kuri susijusi su išskirtiniais įgaliojimais atstovauti Tautai ir didele atsakomybe visuomenei²⁹. Tačiau A. Nevera Seimo narių neliečiamybės teisę vadina „nemotyvuota parlamentarų neliečiamybe“. Jo nuomone, parlamentaras, stodamas valstybės tarnybon, gauna neturinčią pagrindo privilegiją, kuri suteikia jam galimybę būti pranašesniau už kitus Lietuvos piliečius. Jis teigia, kad parlamentaras privalo būti saugomas tik dėl savo politinės veiklos, o neleidžiama jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima tik tada, kai paaiškėja faktai, leidžiantys daryti pagrįstą prielaidą, jog parlamentaras persekiojamas dėl savo politinės veiklos ar įsitikinimų. Tai būtų ta papildoma garantija, kuri saugotų Seimo narį nuo galimos teisėsaugos institucijų savivalės, kurios priešastis jo politinės pažiūros ar nepatinkanti parlamentinė veikla. Nepagrįstas imunitetas sukelia labai rimtų problemų. Tokiu atveju Parlamento nariai gali jaustis nebaudžiami ir be jokios baimės ryžtis nusikalstamai veikai. Tuomet siekis tapti Parlamento nariu gali būti motyvuotas ne noru dirbti valstybės labui, o noru gauti „nepramušamą skydą“. A. Neveros nuomone, norint, kad imunitetas netaptų priedanga nusikalstamai veiklai, jis turi būti susiaurintas, o ateityje galbūt derėtų jo visiškai atsisakyti³⁰.

Atsižvelgiant į tai, jog Seimo narius renka Tauta, kuriai jie ir turi tarnauti, o ne siekti savo asmeninių tikslų, galima sutikti su A. Neveros nuomone, jog parlamentarų imunitetas turėtų būti susiaurintas. Ši nuomone grindžiama užsienio valstybių Konstitucijų analize, kuri leidžia teigti, kad Parlamento sutikimas patraukti jo narius baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas, kai padaromas sunkus nusikaltimas, kai parlamentaras sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje ar tuoj po to, kai parlamentaras įtariamasis tėvynės išdavimu, pavyzdžiui, 1949 metų Vokietijos Federacinės Valstybės Konstitucijos 46 straipsnyje numatyta, kad padaręs nusikaltimą Bundestago deputatas be Bundestago sutikimo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei sulaikomas nusikaltimo vietoje arba sulaikomas nepraėjus parai; 1920 metų Austrijos Konstitucijos 57¹ straipsnis numato, kad Nacionalinės tarybos sutikimas patraukti deputatą baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas, jei padaryta nusikalstama veika nesusijusi su

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. Vilnius, 2002, p. 41

³⁰ NEVERA A., *Cit. op.*, p. 86-87

jo politinė veikla, o Austrijos Konstitucijos sudėtinės dalies – 1928 metų Eduskunto akto - 14 paragrafe numatyta, kad jei sesijos metu deputatas yra sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje arba dėl jo sulaikymo teismas priėmė nutartį, tai parlamento sutikimas dėl deputato patraukimo baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas. Panašios normos yra ir kitų užsienio bei Europos Sąjungos valstybių Konstitucijose³¹.

Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas ir ministrai

Konstitucija, įtvirtindama Respublikos Prezidento ir Seimo narių imunitetą, adekvačią veiklos garantiją suteikia ir Vyriausybės nariams. Konstitucijos 100 straipsnyje numatyta, jog Ministras Pirmininkas ir ministrai negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali būti kitaip suvaržyta jų laisvė be išankstinio Seimo sutikimo, o tarp Seimo sesijų – be išankstinio Respublikos Prezidento sutikimo. Pažymėtina, kad aptariamame Konstitucijos straipsnyje skirtingai negu Konstitucijos 62 straipsnio 1 dalyje, įtvirtinančioje Seimo nario asmens neliečiamybę, nėra analogiškos nuostatos dėl Ministro Pirmininko ir ministrų asmens neliečiamybės. Tačiau šiuo atveju reikšmę turi ne terminija, vartojama skirtinguose Konstitucijos straipsniuose, bet konkrečios politikų saugumo garantijos. Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalies ir 100 straipsnio lyginamoji analizė rodo, jog Ministrui Pirmininkui ir ministrams yra nustatytos ne tik tokios pat saugumo garantijos, bet ir taikomas toks pat asmens neliečiamybės režimas kaip ir Seimo nariams. Tai reiškia Ministro Pirmininko ir ministrų imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos – jie bendrais pagrindais negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyta jų laisvė. Tiesa, skirtingai nei Seimo narių, Vyriausybės narių laisvė tarp Seimo sesijų gali būti suvaržyta Respublikos Prezidento sutikimu. Šią procedūrinę nuostatą lemia tai, jog Vyriausybė sudaroma remiantis suderinta Seimo ir Respublikos Prezidento valia, o Seimą renka Tauta. Tačiau ši aplinkybė nekeičia to fakto, kad Seimo nario asmens ir Ministro Pirmininko bei ministrų asmens neliečiamybės konstitucinis režimas esmės ir turinio požiūriu yra tapatus.

Tiesa, tikrovėje Vyriausybės nariais neretai paskiriami Seimo nariai. Tokiu atveju vienas asmuo turi Vyriausybės ir Seimo nario statusą. Toks sutapimas atitinkamai lemia ir baudžiamųjų procesinių imunitetų susidvejinimą: Vyriausybės ir kartu Seimo nario laisvės suvaržymas vertintinas ne tik pagal Konstitucijos 100 straipsnį, bet ir pagal 62 straipsnio 2 dalį. Vadinasi, Respublikos Prezidento sutikimu negalima tarp Seimo sesijų

³¹ Современные зарубежные Конституции. Москва, 1992; Новые Конституции стран СНГ и Балтии. Москва, 1997

suvaržyti Vyriausybės nario laisvės, jei jis yra Seimo narys ir Seimas tam nedavė sutikimo.

Pažymėtina, kad yra galimybė Vyriausybės narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn ar taikyti jam bendrąsias proceso taisykles ir be Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo. Tai Vyriausybės nario savanoriškas atsistatydinimas ar atstatydinimas, kai Seimas pareiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, ministru ar Vyriausybe. Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo³² 11 straipsnio 3 dalimi, pareiškus nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, ministru arba Vyriausybe, Ministras Pirmininkas, ministras arba Vyriausybė privalo tą pačią dieną atsistatydinti. Nuo Vyriausybės nario ar visos Vyriausybės atsistatydinimo dienos, jei šie asmenys nėra kartu ir Seimo nariai, jiems gali būti taikomos bendrosios proceso taisyklės. Tuo atveju, jei Vyriausybės narys kartu turi ir Seimo nario mandatą, po jo atsistatydinimo ar atstatydinimo iš ministro pareigų, jis vis tiek lieka Seimo nariu. Seimo nariams taikomo imuniteto analizė aptarta ankstesnėje šio darbo dalyje.

Savo nuomonę nagrinėjamu šio darbo dalyje klausimu yra pareiškęs A. Nevera. Jis teigia, kad Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinta Seimo narių ir Vyriausybės narių imuniteto teisė yra sąlygota labiau tarybinių tradicijų, nei paremta siekiu apsaugoti aukštus asmenis nuo politinio susidorojimo. Lietuvai reikėtų kardinaliai keisti požiūrį į šių asmenų imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir jį įtvirtinančias normas formuluoti taip, kad nekiltų abejonių dėl visų lygybės prieš įstatymą principo pripažinimo³³.

Mano nuomone, Vyriausybės narių imunitetas turi būti susiaurintas dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių turėtų būti susiaurintas ir Seimo narių imunitetas.

Kandidatai į Respublikos Prezidentus, Seimo, Savivaldybių tarybų narius

Konstitucija, nustatydamą Respublikos Prezidento ir Seimo narių imunitetus, tiesiogiai neįtvirtina kandidatų į šias pareigas asmens neliečiamybės. Taigi šių asmenų veiklos garantijos neturi konstitucinio lygmens. Tai nereiškia, kad tokios garantijos negali būti įtvirtintos įstatymo lygmeniu. Įstatymų leidėjas turi teisę spręsti, kokios garantijos objektyviai būtinos kandidatams į aukštas pareigas. Kandidatų į Respublikos Prezidentus, Seimo ir Savivaldybių tarybų narius asmens neliečiamybės klausimus reglamentuoja atitinkamai Prezidento rinkimų, Seimo rinkimų ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymai.

³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1998, Nr. 41-1131

³³ NEVERA A., Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Vilnius, 2006, p. 30

Prezidento rinkimų įstatymo 39 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus rinkimų kampanijos metu, taip pat po rinkimų negali būti be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas. Pažymėtina, kad šios normos formuluotėje nėra žodžių „negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“. Tai reiškia, kad norint suimti ar patraukti kandidatą į Respublikos Prezidentus baudžiamojon atsakomybėn, reikia gauti Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimą.

Suėmimas yra viena kardomųjų priemonių – griežčiausių procesinės prievartos priemonių. Pagal LR BPK 119 straipsnį, kardamosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstomoms veikoms.

Kardamosios priemonės paskyrimas visais atvejais reiškia asmens konstitucinių teisių suvaržymą, todėl kiekvienu atveju itin kruopščiai turi būti sprendžiamas klausimas, ar būtina taikyti tokią priemonę. Pažymėtina, jog taikyti kardomasias priemones nėra privaloma. Jei aišku, kad ir netaikant kardomųjų priemonių bus įmanoma normaliai tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą, jei nemanoma, kad įtariamasis gali daryti naujas nusikalstamas veikas, taikyti kardomasias priemones negalima³⁴.

Ikiteisminio tyrimo metu suėmimą gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Jis ir nustato suėmimo skyrimo tikslingumą.

Įstatymas griežtai draudžia kandidatus į Respublikos Prezidentus traukti baudžiamojon atsakomybėn be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo, todėl norint taikyti kandidatui į Respublikos Prezidentus procesines prievartos priemones, reikia kreiptis į Vyriausiąją rinkimų komisiją dėl sutikimo patraukti kandidatą į Respublikos Prezidentus baudžiamojon atsakomybėn.

Klausimų kelia nuostata, kad kandidatus į Respublikos Prezidentus „taip pat po rinkimų“ negalima traukti baudžiamojon atsakomybėn be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo. Manytina, kad ši nuostata taikoma tik naujai išrinktam Respublikos Prezidentui iki to laiko, kai jis pradės eiti Respublikos Prezidento pareigas, nes nuo to momento jis įgyja absoliutų Respublikos Prezidento imunitetą. Kiti kandidatai į Respublikos Prezidentus imunitetu nuo baudžiamosios atsakomybės naudojami tik rinkimų kampanijos metu, o po jos pasibaigimo šis imunitetas nustoja galioti.

Seimo rinkimų įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kandidatas į Seimo narius rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Seimo

³⁴ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso komentaras I. Vilnius, 2003, p. 302-303

posėdžio (po pakartotinių arba naujų rinkimų – iki Seimo nario priesaikos) be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė. Ši nuostata yra vertintina taip pat, kaip ir Prezidento rinkimų įstatymo nuostata, nustatanti kandidatų į Respublikos Prezidentus asmens neliečiamybę.

2004 metais į Vyriausiąją rinkimų komisiją buvo kreiptasi net dėl trijų kandidatų į Seimo narius patraukimo baudžiamojon atsakomybėn: Vyriausioji rinkimų komisija leido patraukti baudžiamojon atsakomybėn V. Vinickienę³⁵, A. Zuoką³⁶ bei V.M. Mažoną³⁷.

Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 46 straipsnis nustato kandidatų į savivaldybių tarybų narius asmens neliečiamybę. Čia numatyta, kad kandidatas į savivaldybės tarybos narius rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki naujai išrinktos savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė (šiais metais Vyriausioji rinkimų komisija leido patraukti baudžiamojon atsakomybėn kandidatą į savivaldybės tarybos narius V. Uspaskich³⁸). Ši nuostata yra analogiška Seimo rinkimų įstatymo nuostatai dėl kandidatų į Seimo narius asmens neliečiamybės, todėl bendrosios proceso taisyklės šiuo atveju turi analogiškus ypatumus.

A. Nevera yra išreiškęs savo poziciją dėl kandidatų į aukštas valstybės pareigas imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos. Jis teigia, jog akivaizdu, kad politinė kova dažnai būna labai „purvinas procesas“, todėl nereikėtų stebėtis tuo, kad rinkimų kampanijos metu gali būti siekiama susidoroti su politiniais oponentais kaltinant juos įvairių nusikalstamų veikų padarymu. Tokiu atveju reikalingos tam tikros kandidatų saugumo garantijos. Tačiau ar yra pagrindas kalbėti apie saugumo garantijas, jei ankščiau nurodyti asmenys padaro akivaizdžias veikas, turinčias baudžiamajame įstatyme aprašytos nusikalstamos veikos požymius. Vertinant tai, kad šie asmenys tik pretenduoja į didelės atsakomybės reikalaujančius valstybinius postus, galima teigti, kad jiems įstatymais nustatytos specifinės patraukimo baudžiamojon atsakomybės taisyklės nėra pagrįstas sprendimas³⁹.

³⁵ 2004 09 29 Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn kandidatę į Seimo narius Vitalę Vinickienę, žr. <www.lrs.lt>

³⁶ 2004 09 22 Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn kandidatą į Seimo narius Artūrą Zuoką, žr. <www.lrs.lt>

³⁷ 2004 09 22 Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn kandidatą į Seimo narius Visvaldą Marijų Mažoną, žr. <www.lrs.lt>

³⁸ 2007 01 26 Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn kandidatą į savivaldybių tarybų narius Viktorą Uspaskich, žr. <www.lrs.lt>

³⁹ NEVERA A., *Cit. op.*, p. 87

Šiuo atveju irgi pritariana A. Neveros nuomonei. Manytina, kad kandidatams į aukštas valstybines pareigas imunitetai nuo baudžiamosios jurisdikcijos turi būti suteikiami tik dėl jų politinės veiklos.

2. 2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjai

Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad Konstitucinio teismo teisėjai turi tokia pat asmens neliečiamybės teisę, kaip ir Seimo nariai. Todėl galima teigti, kad Konstitucinio Teismo teisėjo asmuo neliečiamas, jis be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Konstitucinio Teismo įstatymas detalizuoja šią Konstitucijos normą ir nustato, kad klausimas dėl sutikimo patraukti Konstitucinio Teismo teisėją baudžiamojon atsakomybėn svarstomas pagal generalinio prokuroro teikimą. Taigi Konstitucinio Teismo teisėjo imuniteto nuo baudžiamosios atsakomybės apimtis ir ypatumai yra analogiški Seimo narių imunitetui. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad Konstitucinio Teismo įstatyme yra papildomos nuostatos, turinčios didelę reikšmę baudžiamajam procesui. Minėto įstatymo 8 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad įeiti į gyvenamąsias ar tarnybines Konstitucinio Teismo teisėjo patalpas, daryti ten arba jo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą arba poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų bei dokumentų apžiūrą ar poėmį leidžiama tik tada, kai nustatyta tvarka Konstitucinio Teismo teisėjui yra iškelta baudžiamoji byla. Pažymėtina, kad naujajame Baudžiamojo proceso kodekse baudžiamosios bylos iškėlimo terminas yra visiškai nenaudojamas. Tokiais atvejais iškart pradedamas ikiteisminis tyrimas. Darytina išvada, kad Konstitucinio teismo įstatymo 8 straipsnio 4 dalis turi būti pakeista atsižvelgiant į naujame LR BPK naudojamą terminiją.

A. Neveros nuomone, Konstitucinio teismo teisėjams taip pat neturėtų galioti esamos apimties Konstitucijos 104 straipsnyje įtvirtinta neliečiamybės teisė. Sutikimą dėl jų suėmimo bei patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turėtų duoti Seimas, išskyrus atvejus, kai teisėjas sulaikomas veikos, turinčios baudžiamajame įstatyme aprašytos nusikalstamos veikos požymius, padarymo vietoje⁴⁰.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucinio teismo įstatymo 8 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad baudžiamąją bylą, kurioje kaltinamas Konstitucinio Teismo teisėjas, nagrinėja Aukščiausiasis Teismas. Tačiau LR BPK 225 straipsnyje nustatyta, kad baudžiamosios bylos, kuriose kaltinamieji nusikalstamos veikos padarymo metu buvo

⁴⁰ NEVERA A., Baudžiamosios jurisdikcijos taikymo Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie pagal nacionalinius įstatymus naudojami imunitetu, problemos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 1, p. 88

Respublikos Prezidentu, Seimo ar Vyriausybės nariais, Konstitucinio Teismo teisėjais, teisėjais ir prokurorais, teisingos apygardos teismui. Matyti, kad kyla kolizijos tarp šių normų problema. Teisės teorijoje kolizija apibrėžiama kaip situacija, kai tuos pačius santykius reguliuoja dvi tarpusavyje prieštaraujančios teisės normos. Yra trys kolizijos įveikimo taisyklės:

1. jei viena kitai prieštarauja tos pačios institucijos išleistos ir tą pačią juridinę galią turinčios teisės normos (įstatymai), tai galioja vėliau išleista teisės norma (įstatymas): *Lex posterior derogat legi priori*;
2. jei viena kitai prieštarauja skirtingos kompetencijos institucijų išleistos teisės normos, tai galioja aukštesnę kompetenciją turinčios institucijos išleista teisės norma;
3. jei speciali teisės norma prieštarauja bendrajai, tai galioja bendroji teisės norma.

Šiuo atveju aktuali yra pirmoji kolizijos įveikimo taisyklė – nors LR BPK ir Konstitucinio Teismo įstatymas yra išleisti tos pačios institucijos – Seimo, tačiau LR BPK buvo išleistas daug vėliau. Tai reiškia, kad susidariusi kolizija tarp Konstitucinio Teismo įstatymo ir LR BPK, kaip įstatymų leidybos netobulumo rezultatas, turėtų būti šalinama LR BPK naudai.

Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas teisėjų imunitetas. Minėtame straipsnyje numatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Teismų įstatymas detalizuoja šią Konstitucijos normą ir analogiškai Konstitucinio Teismo įstatymui papildomai nustato, kad draudžiama įeiti į teisėjo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti ten arba teisėjo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų bei dokumentų apžiūrą ar poėmį, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Jeigu teisėjas yra įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, jo įgaliojimus gali sustabdyti Seimas, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidentas. Teisėjo įgaliojimai sustabdomi iki nuosprendžio baudžiamojame byloje įsiteisėjimo. Jei teisėjas pripažįstamas nekaltu, jo įgaliojimai atnaujinami.

Per pastaruosius metus Seimas ir Respublikos Prezidentas leido patraukti baudžiamojon atsakomybėn teisėjus O. Laurišienę⁴¹, A. Šimaitienę⁴², D. Jarpetą, P. Linkevičienę ir A. Gudą⁴³.

A. Neveros nuomone, šios teisėjų nepriklausomumo garantijos gali būti vertinamos kaip didelės ir nemotyvuotos. Teisėjas yra valstybės pareigūnas, vykdamas teisingumą valstybės vardu. Tai vienintelis jo išskirtinis požymis palyginti su kitais aukšto rango valstybės pareigūnais. Norint apsaugoti teisėją ir garantuoti jo nepriklausomumą, pakanka panaikinti teisėjo perkėlimo prieš jo valią į kitą teismą galimybę bei nustatyti, kad įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis yra vienas iš pagrindų, leidžiančių teisėją atleisti iš pareigų. Pažymėtina, kad Konstitucijos 116 straipsnyje numatyta teisėjo apkaltos galimybė (Konstitucinio Teismo teisėjų apkaltos galimybė numatyta Konstitucijos 108 straipsnyje). Viena iš sąlygų, leidžiančių Seimui pašalinti teisėją iš pareigų, - nusikaltimo padarymo fakto paaiškėjimas. Tai reiškia, kad neatmetama galimybė, jog teisėjas gali būti pašalintas iš pareigų prieš apkaltinamojo nuosprendžio, kuriuo jis pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, įsiteisėjimą⁴⁴.

A. Neveros nuomonė ir šiuo atveju verta dėmesio, nes teisėjas tik vykdo teisingumą valstybės vardu. Jei teisėjas padaro nusikalstamą veiką, jam ne tik neturėtų būti taikomos tam tikros išimtys, bet ir valstybinis bei visuomeninis pasmerkimas turėtų būti ne ką mažesnis, nei kitų asmenų.

2. 3. Lietuvos Respublikos prokurorai ir kitų teisėsaugos institucijų pareigūnai

Konstitucijos 118 straipsnyje įtvirtinta, kad prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Tiesa, Konstitucijoje nieko nepasakyta apie prokurorų imunitetus. Nors prokurorų veiklos garantijos arba asmens neliečiamybės teisė nėra įtvirtinti konstituciniu lygmeniu, tačiau įstatymų leidėjas šiuos klausimus įtvirtino įstatymo lygmeniu. Prokuratūros įstatymo 12 straipsnis nustato prokurorų neliečiamumo garantijas.

Kalbant apie generalinio prokuroro imuniteto arba asmens neliečiamybės ypatumus, reikėtų paminėti, kad jį skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (Konstitucijos 118 straipsnio 5 dalis). Todėl suprantama Prokuratūros įstatymo 12

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Panevėžio miesto apylinkės teismo teisėją Oną Laurišienę // Valstybės žinios, 2007, Nr. 8-323

⁴² Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl teisėjos A. Šimaitienės įgaliojimų sustabdymo ir sutikimo patraukti ją baudžiamojon atsakomybėn // Valstybės žinios, 2006, Nr. 24-784

⁴³ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl sutikimo patraukti teisėjus baudžiamojon atsakomybėn // Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3361

⁴⁴ NEVERA A., *Cit. op.*, p. 88

straipsnio 1 dalies nuostata, kad inicijuoti tyrimą dėl generalinio prokuroro padarytos nusikalstamos veikos gali tik Respublikos Prezidentas, Seimo sutikimu nušalinęs jį nuo pareigų. Generalinio prokuroro nušalinimo tvarka nėra reglamentuota, todėl reikėtų vadovautis Prokuratūros įstatymo 43 straipsniu, kuriame įtvirtinta prokurorų nušalinimo nuo pareigų tvarka. Šiuo atveju terminas, kuriam Respublikos Prezidentas nušalina generalinį prokurorą nuo pareigų, yra laikas iki galutinio sprendimo baudžiamojoje byloje priėmimo.

Generalinio prokuroro pavaduotojus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas generalinio prokuroro teikimu (Prokuratūros įstatymo 22 straipsnio 3 dalis), todėl minėto įstatymo 12 straipsnio 2 dalis nustato, kad pradėti ikiteisminį tyrimą dėl generalinio prokuroro pavaduotojo padarytos nusikalstamos veikos gali tik generalinis prokuroras, apie tai pranešęs Respublikos Prezidentui.

Prokurorus skiria ir atleidžia generalinis prokuroras, todėl pradėti ikiteisminį tyrimą dėl prokuroro padarytos nusikalstamos veikos gali tik generalinis prokuroras (Prokuratūros įstatymo 12 straipsnio 3 dalis).

Generalinis prokuroras, pradėjęs ikiteisminį tyrimą dėl generalinio prokuroro pavaduotojo ar prokuroro padarytos nusikalstamos veikos, nušalina jį nuo pareigų kol bus priimtas galutinis teismo sprendimas baudžiamojoje byloje (Prokuratūros įstatymo 43 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad Prokuratūros įstatymas nustato beveik analogiškus Konstitucinio Teismo ir Teismų įstatymų numatytiems procesinių veiksmų prokurorų atžvilgiu apribojimus. Prokuratūros įstatymo 12 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad įeiti į prokuroro gyvenamąsias, tarnybines ir kitas patalpas, daryti jose arba prokuroro asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje arba kitoje asmeninėje transporto priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti prokuroro asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų ir dokumentų apžiūrą ar poėmį galima tik prokuroro sutikimu arba jei generalinis prokuroras pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl prokuroro padarytos nusikalstamos veikos. Ši nuostata netaikoma, kai prokuroras yra užkluptas darantis nusikalstamą veiką ar tuoj po jos. Kaip matyti, minėti procesiniai veiksmai gali būti atliekami jei yra bent viena iš šių sąlygų:

1. prokuroro sutikimas;
2. pradėtas ikiteisminis tyrimas;
3. prokuroras užkluptas bedarantis nusikalstamą veiką ar tuoj pat po jos.

Nacionaliniu imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos naudojasi ne tik prokurorai, bet ir Valstybės saugumo departamento bei Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai. Specialūs proceso ypatumai numatyti atitinkamai Valstybės saugumo departamento Statute⁴⁵ ir Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme⁴⁶.

Valstybės saugumo departamento statuto 9 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad baudžiamoji byla saugumo pareigūnui gali būti iškelta generalinio prokuroro ar jo pavaduotojo nutarimu. Atkreiptinas dėmesys, kad tokia nuostata yra aktualiojoje šio įstatymo redakcijoje, todėl šią nuostatą reikėtų vertinti atsižvelgiant į naujajame Baudžiamojo proceso kodekse vartojamą terminiją. Pagal naująjį BPK, paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, ne sprendžiama dėl baudžiamosios bylos iškėlimo, o iš karto pradedamas ikiteisminis tyrimas. Taigi Valstybės saugumo departamento Statuto 9 straipsnio 1 dalis turėtų būti suprantama taip: *pradėti ikiteisminį tyrimą, kuriame įtariamasis yra Valstybės saugumo departamento pareigūnas, gali tik Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ar jo pavaduotojas*. Ši nuostata būtų analogiška Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo atitinkamai nuostatai dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo Specialiųjų tyrimo tarnybos pareigūno atžvilgiu.

Valstybės saugumo departamento statuto 9 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad einantys tarnybines pareigas saugumo pareigūnai negali būti atvesdinti, sulaikyti, negali būti atliekama šių asmenų, jų daiktų, asmeninių ar tarnybinių transporto priemonių krata, jeigu su tuo nesutinka ar nedalyvauja saugumo pareigūno tiesioginis vadovas ar kitas Saugumo departamento generalinio direktoriaus įgaliotas atstovas, išskyrus atvejus, kai saugumo pareigūnas sulaikomas akivaizdžiai darantis nusikaltimą. Šiuo atveju saugumo pareigūną sulaikiusi institucija apie jo sulaikymą per 24 valandas privalo pranešti Saugumo departamento generaliniam direktoriui ir generaliniam prokurorui ar jo pavaduotojui. Tikslinga būtų išskirti tam tikrus šios nuostatos aspektus. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog negalima atlikti minėtame straipsnyje numatytų procesinių veiksmų saugumo pareigūnui atliekant tarnybines pareigas. Tai reiškia, kad saugumo pareigūnui, konkrečiu momentu neatliekančiam tarnybinių pareigų, be jokių papildomų sąlygų gali būti atliekami visi reikalingi proceso veiksmai, aišku pranešant apie tai Saugumo departamento generaliniam direktoriui ir generaliniam prokurorui (jo pavaduotojui). Ši taisyklė taikoma ir tuo atveju, kai saugumo pareigūnas sulaikomas bedarantis nusikalstamą veiką. Kitais atvejais, tai yra kai saugumo pareigūnas padaro nusikalstamą

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento statuto patvirtinimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 73-3101

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1657

veiką atlikdamas tarnybines pareigas, proceso veiksmai su juo gali būti atliekami tik gavus saugumo pareigūno tiesioginio vadovo sutikimą ar jam pačiam dalyvaujant šių proceso veiksmų atlikimo metu.

Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 17 straipsnyje numatyta, kad pradėti ikiteisminį tyrimą, kuriame įtariamasis yra Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnas, gali tik Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ar jo pavaduotojas. Vykdytys tarnybines pareigas Tarnybos pareigūnai negali būti atvedinti, sulaikyti, draudžiama juos, jų daiktus ir transporto priemones apžiūrėti, jeigu nedalyvauja Specialiųjų tyrimų tarnybos padalinio viršininkas ar jo įgaliotas atstovas, išskyrus atvejus, kai pareigūnas sulaikomas akivaizdžiai darantis nusikalstamą veiką. Kaip matome, aptariama nuostata yra beveik analogiška Valstybės saugumo departamento Statute numatytai nuostatai dėl saugumo pareigūnams taikomų proceso veiksmų. Skirtumas tik tas, kad proceso veiksmus tarnybos pareigūnams galima atlikti tik dalyvaujant Specialiųjų tyrimo tarnybos padalinio viršininkui arba sulaikant Tarnybos pareigūną bedarant nusikalstamą veiką.

Atkreiptinas dėmesys, kad *in flagrante delicto* taisyklė numatyta tik Seimo Statute ir šioje darbo dalyje nagrinėjamuose įstatymuose. Manau, būtų tikslingą šią taisyklę numatyti visų subjektų, besinaudojančių nacionaliniu imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, atžvilgiu.

Norėčiau atkreipti dėmesį dar į tai, jog patalpų, transporto priemonių ir dokumentų neliečiamybė numatyta tik Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjams, prokurorams, Valstybės saugumo departamento bei Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams. Manau, kad įstatymiškai įtvirtinant visų šiame darbo skyriuje numatytų subjektų imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, nuostatos dėl tų subjektų patalpų, transporto priemonių bei dokumentų neliečiamumo turėtų vienodai galioti visiems aptartiems subjektams.

Reikėtų pabrėžti, jog Lietuvoje nusistovėjusi praktika dėl asmenų, besinaudojančių nacionaliniu imunitetu nuo baudžiamosios atsakomybės, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn patvirtina tai, kad esant pagrįstam įtarimui dėl šių asmenų padarytų nusikalstamų veikų, visada yra pasinaudojama teisės aktuose numatyta imuniteto apribojimo galimybe.

3. SUBJEKTŲ, BESINAUDOJANČIŲ TARPTAUTINIŲ IMUNITETU NUO BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS, PROCESO YPATUMAI

3.1. Diplomatiniai imunitetai

Pradedant kalbėti apie diplomatinius imunitetus, reikėtų pabrėžti, kad diplomatiniai imunitetai yra sudėtinė valstybės imunitetų nuo kitos valstybės jurisdikcijos dalis. Skirtingoms asmenų kategorijoms šių imunitetų apimtis skiriasi, pavyzdžiui, diplomatiniam personalui diplomatinis imunitetas galioja pilna apimtimi, administraciniam techniniam personalui – ribota apimtimi.

Pažymėtina, kad asmenys, besinaudojantys diplomatinio imunitetu, yra priimančios valstybės teritorijoje ir nėra išimti iš jos jurisdikcijos. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių⁴⁷ (toliau tekste - VKDS) įtvirtino bendrą taisyklę, pagal kurią visi asmenys, kurie naudojami diplomatinėmis privilegijomis ir imunitetais, privalo gerbti priimančios valstybės įstatymus ir kitus teisės aktus (VKDS 41 straipsnio 1 dalis). Darytina išvada, kad priimančios valstybės teisės normos yra privalomos tokiems asmenims. Jiems negalioja tik priverstinė jurisdikcija, tai yra bendrosios procesinės taisyklės.

VKDS įtvirtintos ne visos normos, susijusios su imunitetais, todėl jos Preambulėje nustatyta, kad šios Konvencijos nuostatų tiesiogiai nereguluoti klausimai toliau bus sprendžiami laikantis tarptautinės paprotinės teisės normų. Tiesa, dvišaliai susitarimai tik dėl diplomatinių imunitetų praktiškai nesudaromi, galioja bendros tarptautinės teisės normos. Didelė nacionalinių teisės aktų svarba, pavyzdžiui, Lietuvoje yra priimtas Lietuvos Respublikos Diplomatinių tarnybos įstatymas⁴⁸ (toliau tekste – Diplomatinių tarnybos įstatymas), kuris nustato Lietuvos Respublikos diplomatinių tarnybos formavimo ir funkcionavimo teisinius pagrindus, diplomatų ir jų šeimos narių teisinę padėtį ir socialines garantijas; Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso⁴⁹ (toliau tekste – LR BK) 116 straipsnyje numatyta atsakomybė už kėsimąsi į kitos valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos atstovo gyvybę.

Diplomatinių tarnybos įstatymo 15 straipsnyje numatyta, kad Lietuvos Respublikos diplomatinių atstovybės užsienio valstybėje personalo nariai bei jų šeimos nariai, akredituoti toje valstybėje, naudojami privilegijomis ir imunitetais, numatytais 1961 m. Vienos konvencijoje dėl diplomatinių santykių, taip pat Lietuvos Respublikos ir

⁴⁷ Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių // Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2455

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Diplomatinių tarnybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 7-40

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis KODEKSAS // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741

valstybės, kurioje yra Lietuvos Respublikos atstovybė, susitarimuose. Vyriausybė, atsižvelgdama į konkrečias aplinkybes, gali vienašališkai aiškiai išreikšta forma atsisakyti tam tikram laikui imunitetų valstybės, kurioje yra Lietuvos Respublikos diplomatinė atstovybė, jurisdikcijos atžvilgiu arba pagal susitarimą su šia valstybe suteikti didesnius imunitetus ir daugiau privilegijų, negu numatyta 1961 m. Vienos konvencijoje dėl diplomatinų santykių.

Kalbant apie diplomatinis imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, visų pirma reikia pasakyti apie atstovybės patalpų imunitetą – atstovybės patalpos neliečiamos. Priimančios valstybės valdžios atstovai negali į jas įeiti negavę atstovybės vadovo leidimo. Atstovybės patalpos, jų baldai ir kitas turtas, taip pat transporto priemonės turi imunitetą nuo kratos, arešto ir vykdomųjų veiksmų (VKDS 22 straipsnis). Atstovybės archyvai ir dokumentai neliečiami bet kuriuo metu, kur jie bebūtų (VKDS 24 straipsnis), pavyzdžiui, viešbutyje ar transporto priemonėje.

Diplomato asmuo irgi neliečiamas. Jis negali būti sulaikytas ar laikomas suimtas jokia forma. Priimančioji valstybė turi reikšti jam tinkamą pagarbą ir imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų išvengta bet kokio pasikėsینimo į jo asmenį, asmens laisvę ir orumą (VKDS 29 straipsnis).

Diplomatinio agento asmens neliečiamybė turi du aspektus. Pirmasis – tai imunitetas nuo teisės normos vykdymo akto: arešto, sulaikymo ar kitokio procesinio prievartinio veiksmo, patikrinimo muitinėje, girtumo patikrinimo indikatoriumi arba kraujo paėmimu. Išimtys iš šios taisyklės gali būti pateisintos tik visuomenės saugumo interesais. Diplomatas išimtiniais atvejais gali būti trumpai sulaikomas, kai to reikalauja visuomenės saugumo interesai, pavyzdžiui, neblaivus diplomatas vairuoja transporto priemonę. Tokio sulaikymo tikslas ne jį nubausti, bet išvengti galimų pasekmių⁵⁰.

Dar vienu diplomato asmens neliečiamybės taisyklės išimties pavyzdžiu galėtų būti atvejis, kai diplomatiniam agentui gali būti laikinai suvaržyta laisvė iki jo asmenybės nustatymo, jei jis su savimi neturi tai patvirtinančio dokumento. Galima būtinoji savigny prieš diplomato veiksmus. Pagaliau, leidžiama naudoti būtinas priemones, sulaikančias diplomata nuo nusikalstamos veikos padarymo⁵¹.

Antrasis aspektas – tai pareiga užtikrinti diplomatinų agentų asmens neliečiamumą, jiems suteikiant specialią apsaugą. Dauguma valstybių į nacionalinius įstatymus įtraukia

⁵⁰ PETRAUSKAS Z., ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S., Diplomatinė teisė. Vilnius, 2003, p. 112

⁵¹ САНДРОВСКИЙ К.К. Право внешних сношений. Киев, 1986, с. 153

normas, nustatančias griežtesnę atsakomybę už nusikalstamas veikas prieš užsienio valstybių diplomatus (jau minėtas LR BK 116 straipsnis)⁵².

Be įstatyminės apsaugos, priimančioji valstybė turi užtikrinti ir šių įstatymų veiksmingumą, už ką yra atsakingos jos teisėsaugos institucijos. Jeigu diplomatinis agentas laiko, kad jo atžvilgiu yra įvykdytas teisės pažeidimas, diplomatinė atstovybė gali pareikšti pretenziją priimančios valstybės vyriausybei, ir jeigu manoma, kad priemonės, kurių ji ėmėsi, nėra patenkinamos arba kai atsisakoma jų imtis, kreiptis į savo vyriausybę. Siunčiančioji valstybė gali, esant reikalui, prašyti, kad priimančioji valstybė sustiprintų jos diplomatų apsaugą. Kita vertus, sustiprinta apsauga gali kelti nepatogumų ir patiems diplomatams. Todėl klausimas apie apsaugos ribas turėtų būti derinamas konsultacijų tarp siunčiančiosios ir priimančiosios valstybės būdu, atsižvelgiant į visas konkrečias aplinkybes. Siunčiančioji valstybė, siekdama apsaugoti savo diplomatus, savo ruožtu gali siūlyti pagalbą priimančiai valstybei ir, jeigu pastaroji su tuo sutinka, gali ją suteikti⁵³.

Privati diplomato rezidencija naudojasi tokia pat neliečiamybe ir apsauga kaip ir atstovybės patalpos. Jo dokumentai, korespondencija ir jo nuosavybė taip pat neliečiami (VKDS 30 straipsnis).

Neliečiamybę turi ir diplomatų transporto priemonės (automobiliai, lėktuvai, laivai). Tiesa, jie turi laikytis nustatytų taisyklių. Lėktuvus turi laikytis skrydžio virš atitinkamos valstybės teritorijos taisyklių, laivas – plaukimo per teritorinius ir vidaus vandenis taisyklių. Šių taisyklių pažeidimo atveju gali būti imtasi atitinkamų priemonių. Apie nustatytų taisyklių pažeidimą pranešama užsienio reikalų ministerijai⁵⁴.

Reikėtų aptarti asmenų, besinaudojančių diplomatiniais imunitetais, ratą. Kai kurie autoriai šių asmenų imunitetus vadina diplomatinį imunitetų rūšimis⁵⁵. Diplomatinį imunitetą naudoja diplomatinis personalas, tai yra atstovybės darbuotojai, turintys diplomatinį rangą, vadinamieji diplomatiniai agentai. Imunitetą taip pat naudoja jų šeimos nariai, gyvenantys kartu su jais, jeigu jie nėra priimančiosios valstybės piliečiai (VKDS 37 straipsnio 1 dalis). Diplomatinį imunitetą naudoja ir administracinis techninis atstovybės personalas, tai asmenys, kurie atstovybėje atlieka administracines ir technines funkcijas (vertėjai, buhalteriai, šifruotojai ir kiti). Šis imunitetas jiems ir kartu su jais gyvenantiems šeimos nariams suteikiamas, jeigu jie nėra priimančiosios valstybės piliečiai arba nuolatiniai gyventojai (VKDS 37 straipsnio 2 dalis). Atstovybės aptarnaujančio personalo nariai, jeigu jie nėra priimančiosios valstybės piliečiai ar

⁵² PETRAUSKAS Z., ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S., *Cit. op.*, p. 112-113

⁵³ *Cit. op.*, p. 113

⁵⁴ ЛУКАШУК И.И., НАУМОВ А.В., *Международное уголовное право*. Москва, 1999, с. 57

⁵⁵ КИБАЛЬНИК А.Г., *Иммунитет в уголовном праве* // Автореферат диссертации. Москва, 1999, с. 9

nuolatiniai gyventojai, naudojami imunitetu už veiksmus, kuriuos atliko eidami savo tarnybines pareigas (VKDS 37 straipsnio 3 dalis).

Diplomatiniam kurjeriui, kuriam išduodamas oficialus dokumentas, nurodantis jo statusą ir diplomatinio pašto maišų kiekį, vykdančiam savo pareigas, suteikiama priimančios valstybės apsauga. Jis naudojasi asmens neliečiamybe ir negali būti sulaikytas ar laikomas suimtas jokia forma (VKDS 27 straipsnio 5 dalis). Neliečiama oficiali atstovybės korespondencija ir diplomatinis paštas (VKDS 27 straipsnio 2 ir 3 dalys). Diplomatinis paštas gali būti patikėtas į iš anksto numatytą oro uostą skrendančio civilinio orlaivio vadui. Jam išduodamas oficialus dokumentas, kuriame nurodomas diplomatinį paštą sudarančių maišų kiekis, tačiau jis nėra pripažįstamas diplomatinio kurjeriu (VKDS 27 straipsnio 7 dalis).

Diplomatas naudojasi imunitetu nuo priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos (VKDS 31 straipsnio 1 dalis). Šis imunitetas yra absoliutus, tai yra nenumatyta jokių išimčių. Jis suteikiamas nepriklausomai nuo to, ar diplomatinis agentas veikė vykdydamas tarnybines pareigas, ar kaip privatus asmuo. Kita vertus, tai gali turėti reikšmės sprendžiant atsakomybės klausimą pagal siunčiančiosios valstybės įstatymus arba pastarajai atsisakius imuniteto diplomato atžvilgiu. Imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos pasireiškia tuo, kad priimančioji valstybė negali taikyti diplomato atžvilgiu savo procesinių įstatymų ir atitinkamai materialinės baudžiamosios teisės normų.

Pažymėtina, kad diplomatas negali atsisakyti imuniteto – tai tik siunčiančiosios valstybės kompetencijoje (VKDS 32 straipsnio 1 dalis).

Diplomato imunitetas nuo priimančios valstybės jurisdikcijos neatleidžia jo nuo atstovaujamosios valstybės jurisdikcijos. Tai reiškia, kad jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal siunčiančiosios valstybės baudžiamuosius įstatymus už veikas, kurias jis padarė priimančioje valstybėje. Tarptautinis Teisingumo Teismas pažymėjo, kad baudžiamosios jurisdikcijos netaikymas nereiškia nebaudžiamumo: „...Diplomatinė teisė pati numato reikiamas gynybos ir baudimo priemones už neteisėtą diplomatinį ar konsulinių misijų narių veiklą“⁵⁶.

Diplomatiniam agentui įvykužius nusikalstamą veiką, priimančios valstybės užsienio reikalų ministerija visų pirma informuoja apie tai atstovybės vadovą. Siunčiančiosios valstybės reakcija į tokius pranešimus, jeigu jie pakankamai pagrįsti, paprastai pasireiškia diplomato atšaukimu, nelaukiant, kol to bus paprašyta. Atstovybės vadovui padarius nusikaltimą (išskyrus itin sunkius nusikaltimus), priimančioji valstybė

⁵⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane // International Court of Justice. Reports. 1980, p. 43

paprastai kreipiasi į siunčiančiąją, prašydama jį atšaukti. Jeigu prašymas nepatenkinamas, siunčiančioji valstybė, atsižvelgdama į nusikaltimo sunkumo laipsnį, gali prašyti, kad būtų atsisakyta imuniteto konkreto diplomato atžvilgiu, o to nepadarius jį paskelbti *persona non grata*.

A. Paksas pažymi, kad absoliuti dauguma pasaulio valstybių nėra nustatiusios jokių formalių kriterijų, koku atveju bus prašoma panaikinti asmens imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos ar asmuo bus paskelbtas *persona non grata*. Bet kokio diplomato įvykdyto baudžiamojo įstatymo pažeidimo atveju priimanči valstybė sprendžia šį klausimą tik išsamiai ištyrusi visas įvykio aplinkybes, įvertinusi savo santykių su nusikaltusio diplomato valstybe pobūdį. Tačiau kai kuriose didžiausiose pasaulio valstybėse, kuriose reziduoja tūkstančiai diplomatų iš viso pasaulio ir kuriose egzistuoja potenciali piktnaudžiavimo kai kuriais diplomatiniais imunitetais grėsmė, kartais iš anksto nustatoma, kokių konkrečių veiksmų bus imtasi prieš diplomatajam įvykužius tam tikros rūšies nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, pagal Jungtinėje Karalystėje galiojančią praktiką, atstovaujama valstybei atmetus prašymą panaikinti diplomato imunitetą smurtinio nusikaltimo, šnipinėjimo, prekybos narkotikais atvejais, pažeidėjas paprastai yra paskelbiamas *persona non grata*⁵⁷.

VKDS 9 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad priimančioji valstybė, neprivalėdama motyvuoti savo sprendimo, gali bet kuriuo metu pranešti atstovaujama valstybei, kad atstovybės vadovas arba bet kuris atstovybės diplomatinio personalo narys yra nepageidaujamas (*persona non grata*) arba bet kuris kitas atstovybės personalo narys yra nepriimtinas. Tokiu atveju atstovaujamoji valstybė privalo atitinkamai atšaukti tokį asmenį arba atleisti jį iš pareigų atstovybėje. Asmuo gali būti paskelbtas *persona non grata* arba nepriimtinu iki jam atvykstant į priimančiosios valstybės teritoriją⁵⁸.

Nors ši norma nereikalauja, kad priimančioji valstybė motyvuotą sprendimą paskelbti diplomatajam *persona non grata*, dažniausiai bent jau bendro pobūdžio formuluotėmis, pavyzdžiui, dėl veiklos, nesuderinamos su asmens diplomatinio statusu, tokia motyvacija pateikiama. Tai reikalinga siekiant išvengti tokio paskelbimo vertinimo kaip savavališko ir visiškai nepagrįsto akto, galinčio sukelti abejonių dėl tolesnio diplomatinio santykių palaikymo ir tikslingumo. Paskelbimas *persona non grata* gali būti naudojamas ir iš karto, prieš tai neprašant siunčiančiosios valstybės diplomatajam atšaukti arba atsisakyti imuniteto. Šiuo atveju atstovaujamoji valstybė privalo atšaukti tokį asmenį. Jei diplomatinis agentas, kuris yra paskelbtas *persona non grata*, be pateisinamų

⁵⁷ PAKSAS A., Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje // Daktaro disertacija. Vilnius, 2000, p. 107

⁵⁸ PETRAUSKAS Z., ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S., *Cit. op.*, p. 119

priežasčių per nustatytą laiką neišvyksta iš priimančios valstybės, pastaroji, pagal VKDS 9 straipsnio 2 dalį, gali atsisakyti jį pripažinti atstovybės nariu, tai yra pati imtis vadinamosios ddismisslo (angl. *dismissal*) procedūros (dismisslas (atleidimas) reiškia diplomato paskelbimą privačiu asmeniu, kai jis po to, kai buvo paskelbtas *persona non grata*, be pateisinamų priežasčių neišvyko per nustatytą laiką iš priimančios valstybės; dėl to diplomatuvi vietoje diplomatinio ima galioti toks pat statusas, kaip ir bet kuriam kitam užsieniečiui)⁵⁹. Toks atsisakymas reikštų, kad diplomato atžvilgiu imunitetas nustoja galioti.

Lietuvoje užsienio diplomatų imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos principas bendriausia prasme yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos įstatyme Dėl užsienio valstybių diplomatinių atstovybių Lietuvos Respublikoje statuso. Šio įstatymo 9 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad diplomatai, jei jie nėra Lietuvos Respublikos piliečiai, naudojami imunitetu nuo Lietuvos Respublikos baudžiamosios atsakomybės. Aptarnaujančiojo personalo nariai, jeigu jie nėra Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat diplomatai, kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai, imunitetu naudojami tik dėl veiksmų, atliktų vykdančios tarnybines pareigas, jeigu kitaip nėra susitarta⁶⁰.

LR BPK 5 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta, kad asmenys, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir padarė nusikalstamą veiką Lietuvos valstybės teritorijoje, baudžiamosios atsakomybės klausimas sprendžiamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Tarptautinėmis sutartimis ir Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu. Asmenys, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, negali būti sulaikyti ar suimti. Su tokiais asmenimis galima atlikti šio Kodekso numatytus proceso veiksmus tik jų sutikimu ar prašymu. Šių asmenų sutikimas gaunamas per Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją.

LR BPK 150 straipsnyje papildomai nustatyta, kad daryti kratas ir poėmius patalpoje, kurioje yra diplomatinė atstovybė arba kurioje gyvena diplomatinės atstovybės nariai ir jų šeimos nariai, galima tik diplomatinių atstovų prašymu ar sutikimu. Diplomatinio atstovo sutikimas kratai ar poėmiui daryti gaunamas per Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją. Darant kratas ir poėmius minėtose patalpose, būtinas prokuroro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos atstovo dalyvavimas. Šio straipsnio reikalavimai galioja ir tais atvejais, kai reikia daryti poėmį ar

⁵⁹ *Cit. op.*, p. 119-120

⁶⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl užsienio valstybių diplomatinių atstovybių Lietuvos respublikoje statuso (su pakeitimais ir papildymais) //Valstybės žinios, 1991, Nr. 29-791

kratą diplomatinį atstovų transporto priemonėse, taip pat tarnybinėse transporto priemonėse, kuriomis laikinai naudojami diplomatiniai atstovai⁶¹.

Imunitetu besinaudojančių asmenų padarytą nusikalstamą veiką tiriančios valstybės institucijos, suprantama, turi surinkti reikiamą medžiagą tam, kad atsakomybės klausimas būtų išspręstas šio LR BPK straipsnio numatyta tvarka, nepažeidžiant jų imunitetų nuo baudžiamosios jurisdikcijos⁶².

Lietuvos teisėsaugos institucijoms surinkus visą reikiamą informaciją apie diplomatinės atstovybės darbuotojo padarytą nusikalstamą veiką, ši medžiaga perduodama Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Valstybinio ir diplomatinio protokolo tarnybai, kuri asmens atsakomybės klausimą sprendžia diplomatiniais kanalais kartu su jo atstovaujama valstybe⁶³.

Kiekvienas asmuo, turintis teisę į imunitetus, naudojami jais nuo to momento, kai atvyksta į priimančios valstybės teritoriją, vykdamas į atstovybę, į kurią yra paskirtas, arba, jeigu jis jau yra toje teritorijoje, nuo pranešimo apie jo paskyrimą užsienio reikalų ministerijai arba kitai ministerijai, dėl kurios buvo susitarta. Pasibaigus asmens, kuris naudojami imunitetais, funkcijoms, šie imunitetai paprastai nebetenkami nuo to momento, kai jis išvyksta iš šalies arba kai pasibaigia tam reikalingas laiko tarpas, tačiau iki tol jie toliau teikiami net ir kilus ginkluotam konfliktui. Imunitetas taip pat toliau teikiamas už asmens veiksmus, kuriuos jis atliko eidamas savo pareigas atstovybėje (VKDS 39 straipsnio 1 ir 2 dalys).

Jei diplomatas kerta trečiosios valstybės teritoriją, turėdamas, jei reikia, šios valstybės vizą, arba yra joje pakeliui į atstovybę, į kurią yra paskirtas arba grįžta tęsti savo funkcijų, bet grįžta į savo šalį, ši trečioji valstybė suteikia jam neliečiamybę ir kitus imunitetus, reikalingus jo tranzitui ar grįžimui užtikrinti. Ta pati nuostata galioja bet kuriam imunitetais besinaudojančiam diplomato šeimos nariui, kuris lydi diplomatą, atskirai keliauja pas jį ar grįžta į savo šalį (VKDS 40 straipsnio 1 dalis).

3. 2. Konsuliniai imunitetai

Konsulas – tai vienos valstybės pareigūnas, kuris yra kitos valstybės teritorijoje tam, kad gintų savo piliečių teises ir teisėtus interesus. Konsulinis pareigūnas nuo diplomatinio atstovo skiriasi tuo, kad jis neatstovauja savo valstybės politinių interesų. Todėl priimta kalbėti ne apie konsulines atstovybes, o apie konsulines įstaigas. Tuo ir galima paaiškinti tą faktą, jog konsuliniai imunitetai siauresni už diplomatinius. Pagrindinis dokumentas,

⁶¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso komentaras I. Vilnius, 2003, p. 377

⁶² PETRAUSKAS Z., ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S., *Cit. op.*, p. 120

⁶³ PAKSAS A., *Cit. op.*, p. 111

įtvirtinantis konsulinius imunitetus, yra 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių⁶⁴ (toliau tekste - VKKS). Lietuvoje konsulinių įstaigų padėti reglamentuoja Konsulinis statutas⁶⁵. Jo 2 straipsnyje numatyta, kad Lietuvos Respublika steigia savo konsulines įstaigas valstybėse, su kuriomis yra užmezgti konsuliniai santykiai. Jei nėra atskiro susitarimo dėl konsulinių santykių užmezgimo, diplomatinių santykių užmezgimas laikomas ir konsulinių santykių užmezgimu. Tačiau diplomatinių santykių nutraukimas nereiškia automatiško konsulinių santykių ir Lietuvos Respublikos konsulinės įstaigos veiklos nutraukimo. Konsulinio statuto 67 straipsnyje numatyta, kad konsulinės įstaigos, konsulinės įstaigos nariai ir jų šeimos nariai naudojami privilegijomis ir imunitetais, kuriuos numato 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių su valstybe, kurioje yra Lietuvos Respublikos konsulinė įstaiga, ir tarptautinės teisės bendrosios normos.

Priimančioji valstybė sudaro konsulinei įstaigai visas sąlygas vykdyti savo funkcijas, tuo tarpu visi asmenys, kurie naudojami konsuliniais imunitetais ir privilegijomis, privalo gerbti priimančios valstybės įstatymus ir kitus teisės aktus. Jie taip pat privalo nesikišti į šios valstybės vidaus reikalus (VKKS 28 straipsnis ir 55 straipsnio 1 dalis).

Kalbant apie konsulinius imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, visų pirma reikia pasakyti apie konsulinių patalpų imunitetą – jos neliečiamos, kiek tai numato VKKS 31 straipsnis. Šio straipsnio 2 dalis nustato, kad priimančiosios valstybės institucijos negali įžengti į tą konsulinių patalpų dalį, kuri naudojama išimtinai konsulinės įstaigos darbo tikslams, be atstovaujamosios valstybės konsulinės įstaigos vadovo, jo nustatyto asmens ar diplomatinės atstovybės vadovo sutikimo (pažymėtina, kad VKKS 55 straipsnio 2 dalis nustato, kad konsulinės patalpos negali būti naudojamos tikslams, nesuderinamiems su konsulinių funkcijų atlikimu). Todėl priimančioji valstybė privalo imtis visų reikiamų veiksmų konsulinės įstaigos patalpoms apsaugoti nuo bet kokio įsiveržimo ar žalos padarymo ir užkirsti kelią bet kokiam konsulinės įstaigos rimties sutrukdymui ar orumo pažeidimui.

Konsuliniai archyvai ir dokumentai neliečiami bet kuriuo metu, kur jie bebūtų (VKKS 33 straipsnis). Oficiali konsulinės įstaigos korespondencija neliečiama. Oficiali korespondencija suprantama kaip visa korespondencija, susijusi su konsuline įstaiga ar jos funkcijomis (VKKS 35 straipsnio 2 dalis).

⁶⁴ Vienos konvencija dėl konsulinių santykių // Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2456

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konsulinis statutas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 43-1047

Konsuliniai pareigūnai naudojami imunitetu nuo priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos, tačiau tik už veiksmus, padarytus atliekant konsulines funkcijas (VKKD 43 straipsnio 1 dalis).

Imunitetas nuo jurisdikcijos nereiškia asmenų „išėmimo“ iš priimančios valstybės teisės veikimo sferos; materialinės teisės normos veikia tiek diplomatinių agentų, tiek konsulinių pareigūnų atžvilgiu. Imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos yra tik imunitetas nuo prievartos ir sankcijų, numatytų už teisės normų pažeidimus, taikymo tokių asmenų atžvilgiu⁶⁶.

Konsuliniai pareigūnai negali būti sulaikomi ar laikomi suimti iki teismo proceso, išskyrus atvejus, kai padarytas sunkus nusikaltimas, ir tik kompetentingos įstaigos sprendimu. Kitais atvejais, konsuliniam pareigūnams negali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė ar kita forma suvaržyta jų asmens laisvė, išskyrus įsiteisėjusio teismo nuosprendžio vykdymą. Jei konsuliniam pareigūnui yra iškelta baudžiamoji byla (Konvencijoje naudojamas terminas „baudžiamosios bylos iškėlimas“ turėtų būti suprantamas remiantis LR BPK kaip ikiteisminio tyrimo pradėjimas), jis privalo atvykti į kompetentingas institucijas. Nepaisant to, proceso metu turi būti rodoma pagarba jo oficialiai padėčiai, išskyrus sunkaus nusikaltimo padarymo atvejį, kiek įmanoma mažiau kliudoma jam atlikti konsulines funkcijas. Jei yra būtina suimti konsulinį pareigūną sunkaus nusikaltimo padarymo atveju, procesas turi vykti kiek įmanoma greičiau. Apie konsulinio personalo sulaikymą, jo suėmimą iki teismo ar baudžiamosios bylos jam iškėlimo (ikiteisminio tyrimo pradėjimo – aut. pastebėjimas) priimančioji valstybė nedelsdama praneša konsulinės įstaigos vadovui. Jei bet kuri tokia priemonė yra taikoma pastarajam, priimančioji valstybė diplomatiniais kanalais praneša apie tai atstovaujamajai valstybei (VKKS 41 ir 42 straipsniai).

Konsulinės įstaigos nariai gali būti pakviesti liudyti teisme. Jei konsulinis pareigūnas atsisako duoti parodymus, jam negali būti taikomos jokios prievartinės priemonės ar sankcijos. Institucija, prašanti konsulinio pareigūno duoti parodymus, stengiasi nesikišti į jo funkcijų atlikimą. Kai įmanoma, ji gali apklausti pareigūną jo rezidencijoje ar konsulinėje įstaigoje arba priimti jo parodymus raštu. Pažymėtina, kad konsulinės įstaigos nariai jokiū būdu neprivalo duoti parodymų dėl klausimų, susijusių su jų funkcijų atlikimu, arba pateikti su tuo susijusią oficialią korespondenciją ir dokumentus. Jie taip pat turi teisę atsisakyti duoti parodymus apie atstovaujamosios valstybės teisę (VKKS 44 straipsnis).

⁶⁶ САНДРОВСКИЙ К.К., *Cit. op.*, p. 172

Kiekvienas konsulinės įstaigos narys naudojasi imunitetais nuo to momento, kai atvyksta į priimančios valstybės teritoriją (arba vyksta tranzitu per kitos valstybės teritoriją), vykdamas pradėti eiti savo pareigų, arba, jeigu jis jau yra toje teritorijoje, nuo momento, kai jis pradeda eiti savo pareigas konsulinėje įstaigoje. Pasibaigus konsulinės įstaigos nario funkcijoms, jo imunitetai paprastai nebetenkami nuo to momento, kai šis asmuo išvyksta iš priimančios valstybės, arba kai pasibaigia tam reikalingas laiko tarpas. Konsulinio pareigūno ar konsulinio darbuotojo imunitetas nuo jurisdikcijos už veiksmus, atliktus vykdamas savo funkcijas, išlieka neribotą laiką (VKKS 53 ir 54 straipsniai).

Minėta, kad konsuliniai pareigūnai ir konsuliniai darbuotojai turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos tik už veiksmus, padarytus atliekant konsulines funkcijas. Tarptautinės teisės doktrinoje, kaip ir valstybių praktikoje nėra universalus ir vienareikšmio problemos dėl šio konsulinio imuniteto išsprendimo būdo. Šios problemos esmė yra ta, kad nėra nustatytos tikslios „oficialių pareigų“ sąvokos. Praktikoje dažnai iškyla sunkumų nustatant, ar asmuo, darydamas teisės pažeidimą, vykdė savo tarnybines, tai yra konsulines, pareigas, ir ar priimančioji valstybė gali jį traukti atsakomybėn už šiuos veiksmus. Ne mažiau svarbu nustatyti, kas turi teisę taikyti atitinkamas poveikio priemones – priimančioji ar siunčiančioji valstybė. Taigi reikia atsakyti į du klausimus: pirma, kokių būdu nustatoma, ar konsulinės įstaigos narys teisės pažeidimo momentu vykdė tarnybines pareigas ar ne, ir antra, kas tokių atveju turi teisę spręsti šiuos klausimus.

J. Iljinas teigia, kad priimančioji valstybė negali tiksliai žinoti, kada konsulinis pareigūnas, faktiškai veikiantis kaip valstybės institucija, veikia savo kompetencijos ribose, o kada ją pažeidžia⁶⁷. Šis teiginys reiškia, kad priimančioji valstybė yra bejėgė ką nors padaryti, nes ji neturi galimybės nustatyti, kada konsulinio pareigūno veiksmai patenka į jos jurisdikciją.

M. Hardy mano, kad visus konsulinio pareigūno, turinčio imunitetą, veiksmus galima suskirstyti į tris rūšis: pirma, į tiesioginius oficialius veiksmus, antra, veiksmus, kurie tampriai susiję su pirmaisiais (pavyzdžiui, konsulinis pareigūnas padaro kelių eismo taisyklių pažeidimą, vykdamas į priimančios valstybės užsienio reikalų ministeriją), trečia, veiksmus, kurie padaryti vykdamas oficialias pareigas plačiaja prasme. Pirmuoju atveju asmuo aiškiai vykdo oficialias pareigas, trečiuoju – galima sakyti, nevykdo. Didžiausia problema yra kvalifikuoti asmens veiksmus antruoju atveju. Nustatant, ar asmuo vykdė oficialias pareigas, M. Hardy siūlo naudoti funkcinio būtinumo testą. Jei be padarytų veiksmų nebuvo įmanoma atlikti oficialių funkcijų, reiškia, kad šiuos veiksmus

⁶⁷ ИЛЬИН Ю.Д., Основные тенденции в развитии консульского права. Москва, 1969, с. 137

galima laikyti oficialių pareigų sudėtine dalimi. Kadangi vargu ar teisės pažeidimas gali būti būtinas vykdant oficialias pareigas, jį padariusiam asmeniui, turinčiam konsulinį imunitetą, visada bus taikoma priimančios valstybės jurisdikcija⁶⁸.

Kai kurie autoriai šią problemą sprendžia nustatydami nusikalstamų veiksmų, kurie susiję arba nesusiję su oficialiomis pareigomis, ratą. Šis būdas nors ir neišsprendžia problemos iš esmės, bet gali būti naudingas analizuojant atskiras situacijas. Kiti teigia, kad pareiga įrodyti, jog nusikalstami veiksmai buvo padaryti vykdant konsulines funkcijas, priklauso pačiam konsuliniam pareigūnui arba priimančioji valstybė kartu su siunčiančios valstybės diplomatine atstovybe sprendžia, ar veiksmai buvo atlikti vykdant tokias funkcijas⁶⁹. Šiuo atveju abi suinteresuotos valstybės turi galimybę ginti savo interesus.

Nagrinėjant antrąjį klausimą, tai yra kas turi teisę spręsti, ar konsulinis pareigūnas, darydamas nusikalstamą veiksą, tuo pačiu metu vykdė ar nevykdė oficialias pareigas, gana dažnai tarptautinės teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, kad ši sfera išimtinai priklauso tik priimančiosios valstybės teismų kompetencijai⁷⁰. Tačiau tokios išimtinės teisės suteikimas priimančiosios valstybės teismams sudaro galimybę piktnaudžiauti, o siunčiančiajai valstybei „surišamos rankos“.

Labiausiai šiuo klausimu priimtinas E. Denza teiginys, kad klausimų dėl konsulinio imuniteto sprendimas iš principo priklauso priimančiosios valstybės teismų kompetencijai, bet jeigu diplomatinės atstovybės vadovas ar siunčiančiosios valstybės valdžios institucijos pareišk, kad nusikalstami veiksmai buvo padaryti vykdant oficialias konsulines pareigas, teismui bus sunku įrodyti priešingai. Šiuo atveju teismas turėtų sutikti su padarytu pareiškimu, kad būtų išvengta siunčiančiosios valstybės įžeidimo⁷¹.

Pažymėtina tai, jog pati konsulinė teisė nustato sankcijas, kurios gali būti taikomos esant teisės pažeidimams. Tokiomis priemonėmis yra konsulinio pareigūno paskelbimas *persona non grata*, konsulinio darbuotojo nepriimtinumai ar atstovaujamos valstybės atsisakymas konsulinės įstaigos nario imuniteto (VKKS 23 ir 45 straipsniai). Kita vertus, ar pati siunčiančioji valstybė norės, kad jai atstovautų asmuo, padaręs teisės pažeidimą ar nusikaltimą, ar asmuo, kuris piktnaudžiauja jam suteiktais imunitetais.

Atkreiptinas dėmesys, kad, skirtingai nei diplomatinių agentų, konsulinių pareigūnų šeimos nariams imunitetai nuo priimančiosios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos nesuteikiami. Tai paaiškinama tuo, jog imunitetas nuo jurisdikcijos konsuliniams

⁶⁸ HARDY M., *Modern diplomatic law*. New York, 1968, p. 66

⁶⁹ LEE L.T., *Consular law and practice*. New York, 1961, p. 254-255

⁷⁰ HARDY M., *Ibid.*, p. 66

⁷¹ DENZA E., *Diplomatic law: Commentary on the Vienna Convention on diplomatic relations*. London, 1976, p. 231

pareigūnams suteikiamas ne kaip asmeninis imunitetas, bet kaip imunitetas, skirtas tik konsulinių funkcijų atlikimui.

Lietuvos sutartinė praktika imuniteto nuo jurisdikcijos klausimu yra labai įvairi. Pagal konsulines sutartis su Kinijos Liaudies Respublika⁷² bei Rusijos Federacija⁷³, konsuliniai pareigūnai ir jų šeimų nariai turi iš esmės diplomatinį imunitetą nuo jurisdikcijos. Konsulinės konvencijos su Lenkija⁷⁴ bei Ukraina⁷⁵ numato diplomatinį imunitetą nuo jurisdikcijos konsuliniam pareigūnams ir jų šeimų nariams; kiti konsulinės įstaigos darbuotojai ir jų šeimų nariai, įskaitant ir aptarnaujantįjį personalą, naudojami funkcinio imunitetu nuo jurisdikcijos. Tuo tarpu sutartyje su Turkija⁷⁶ tiesiog atkartojamos VKKS 43 straipsnio nuostatos.

3. 3. Tarptautinių organizacijų imunitetai

Pradedant kalbėti apie tarptautinių organizacijų imunitetus, visų pirma reikia pateikti tarptautinės organizacijos sąvoką. Taigi „tarptautinė (tarpvyriausybė) organizacija“ – tai valstybių susivienijimas, įsteigtas tarptautine sutartimi tam tikriems tikslams siekti, turintis nuolatinių institucijų sistemą, tarptautinės teisės subjekto statusą, sukurtas ir veikiantis pagal tarptautinę teisę⁷⁷.

Tam, kad tarptautinė organizacija galėtų veiksmingai funkcionuoti, būtų, kiek įmanoma, apsaugota nuo valstybių kišimosi į jos veiklą ir kitų išorės veiksnių, reikia bent minimalių garantijų jos institucijoms ir pareigūnams. Tarptautinių organizacijų imunitetai turi specifinius bruožus:

1. Tarptautinių organizacijų imunitetai turi funkcinį pobūdį ir pagrindą. Jų apimtis tiesiogiai priklauso nuo tarptautinės organizacijos tikslų ir funkcijų, tai yra tarptautinė organizacija turi tiek imunitetų, kiek reikia jos tikslams pasiekti ir funkcijoms vykdyti;
2. Tarptautinių organizacijų imunitetų šaltinis yra sutartinio pobūdžio tarptautinės teisės normos. Tuo tarpu diplomatinis imunitetas įtvirtina pirmiausiai paprotinę tarptautinę teisę;

⁷² Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-792

⁷³ Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 99-2204

⁷⁴ Konsulinė konvencija tarp Lietuvos respublikos ir Lenkijos Respublikos // Valstybės žinios, 1994, Nr. 28-494

⁷⁵ Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1997, Nr. 106-2673

⁷⁶ Lietuvos Respublikos ir Turkijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1998, Nr. 17-400

⁷⁷ ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ - ŽALIMIENĖ S., PETRAUSKAS Z., SALADŽIUS J., Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001, p. 43

3. Tarptautinės organizacijos pareigūnai, vykdydami savo funkcijas, turi imunitetus visų valstybių, įskaitant savo pilietybės valstybę, atžvilgiu. Tuo tarpu diplomatiniai ir konsuliniai imunitetai suteikiami diplomatiniams atstovams ir konsuliniams pareigūnams buvimo valstybės bei trečiųjų valstybių, bet ne savo pilietybės valstybės, atžvilgiu;
4. Diplomatiniams atstovams ir konsuliniams pareigūnams taikoma jų pilietybės valstybės jurisdikcija, jokios panašios tarptautinės organizacijos jurisdikcijos savo pareigūnų atžvilgiu nėra;
5. Diplomatinį imunitetų laikymąsi užtikrina abišališkumo principo taikymas, o tarptautinės organizacijos neturi galimybės taikyti šią veiksmingą priemonę, kai pažeisti jų imunitetai⁷⁸.

Pagrindiniai tarptautinių organizacijų imunitetų šaltiniai yra tarptautinės sutartys, svarbiausios iš jų yra:

1. 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų Organizacijos privilegijų ir imunitetų⁷⁹;
2. 1947 m. Konvencija dėl specializuotųjų agentūrų privilegijų ir imunitetų⁸⁰;
3. 1975 m. Vienos konvencija dėl valstybių atstovavimo jų santykiuose su universaliomis tarptautinėmis organizacijomis⁸¹ (ši Konvencija iki šiol neįsigaliojo, tačiau jos normos dėl imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos atspindi paprotinės tarptautinės teisės normas);
4. 1973 m. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos⁸²;
5. 1995 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų Organizacijos personalo ir susijusio su ja personalo saugumo⁸³.

Dauguma kitų tarptautinių organizacijų imunitetus nustatančių tarptautinių sutarčių nuostatos yra labai panašios į prieš tai nurodytų tarptautinių sutarčių nuostatas, todėl šiame darbe bus aptartos kelios svarbiausių tarptautinių organizacijų imunitetus nustatančios tarptautinės sutartys, tai yra 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų Organizacijos privilegijų ir imunitetų (toliau tekste – 1946 m. Konvencija), 1947 m. Konvencija dėl specializuotųjų agentūrų privilegijų ir imunitetų (toliau tekste – 1947 m. Konvencija) ir 1973 m. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos.

⁷⁸ *Cit. op.*, p. 102-103

⁷⁹ Valstybės žinios, 1993, Nr. 83-2457

⁸⁰ Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2458

⁸¹ ЛУКАШУК И.И., НАУМОВ А.В., *Cit. op.*, p. 60

⁸² Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4257

⁸³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 48-1374

Prie pastarosios Lietuva prisijungė tik 2002 metais. Šios Konvencijos 1 straipsnio 1 dalis numato, kad Konvencijos tikslais asmenimis, besinaudojantiems tarptautine apsauga, laikomi valstybės vadovas, tame tarpe ir kiekvienas kolegialaus organo narys, vykdamas valstybės vadovo funkcijas pagal atitinkamos valstybės konstituciją, vyriausybės vadovas ir užsienio reikalų ministras, esantys užsienio valstybėje, taip pat juos lydintys šeimos nariai; bet kuris valstybės atstovas ar pareigūnas, arba bet kuris tarptautinės tarpvyriausybines organizacijos pareigūnas, kuris, tuo metu ir toje vietoje, kai prieš jį, jo oficialią rezidenciją, gyvenamąją vietą arba jo transporto priemones, buvo įvykdytas nusikaltimas, pagal tarptautinę teisę turėjo teisę į specialią apsaugą nuo bet kokio pasikėsimo į jo asmenį, laisvę ir orumą, taip pat ir su juo gyvenantys šeimos nariai. Konvencijos 2 str. 2 d. numato, jog valstybės narės privalo numatyti atitinkamas sankcijas už tokių asmenų nužudymą, jų užpuolimą ir kitas Konvencijoje numatytas veikas atsižvelgiant į sunkų tokių nusikaltimų pobūdį. Kaip jau buvo minėta, Lietuva, įgyvendindama šios konvencijos nuostatas, LR BK 116 straipsnyje įtvirtino atsakomybę už kėsinimąsi į tarptautinės organizacijos atstovo gyvybę.

Jungtinių Tautų Organizacijos ir jos specializuotųjų agentūrų bei pareigūnų imunitetai

Šiame darbe nagrinėjama tik Jungtinių Tautų Organizacija (toliau tekste - JTO), nes tai didžiausia ir daugiausia pasaulio valstybių jungianti organizacija.

Jungtinės Tautos (toliau tekste - JT) yra pagrindinis veiksnys, formuojantis šiuolaikinę tarptautinę teisėtvarką. Jos tapo globalios tarptautinių organizacijų sistemos branduoliu⁸⁴.

Pagal JTO Įstatų⁸⁵ 57 straipsnį, JT specializuotomis agentūromis laikomos įvairios specializuotosios agentūros, įsteigtos tarpvyriausybinais susitarimais ir turinčios plačią jų steigiamuosiuose aktuose nustatytą tarptautinę atsakomybę ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitose panašiose srityse, siejamos su JT.

1946 m. ir 1947 m. konvencijų nuostatos dėl JTO ir specializuotųjų įstaigų imunitetų nuo baudžiamosios jurisdikcijos yra analogiškos.

Visų pirma, JT ir specializuotosios agentūros, jų nuosavybė ir turtas, kur ir kieno valdomas jis bebūtų, naudojasi imunitetu nuo visų formų teismo įsikišimo, išskyrus atvejus, kai Organizacija pati vienareikšmiškai atsisako imuniteto kuriuo nors atskiru atveju. Tačiau daroma prielaida, kad joks imuniteto atsisakymas netaikomas vykdomųjų

⁸⁴ ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ - ŽALIMIENĖ S., PETRAUSKAS Z., SALADŽIUS J., *Cit. op.*, p. 269

⁸⁵ JUNGTTINIŲ TAUTŲ CHARTIJA // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-556

veiksmų atžvilgiu (1946 m. Konvencijos 2 straipsnio 2 skyrius ir 1947 m. Konvencijos 3 straipsnio 4 skyrius).

Antra, JT ir specializuotųjų agentūrų patalpos neliečiamos. Buvimo valstybės valdžios atstovai į organizacijų tarnybines patalpas gali būti įleisti vykdyti savo tarnybinių funkcijų tik organizacijų aukščiausiojo pareigūno sutikimu ar prašymu.

Trečia, JT ir specializuotųjų agentūrų nuosavybė ir turtas, kur ir kieno valdomas jis bebūtų, negali būti apieškomi ar kokia nors kita forma jiems daroma įtaka vykdomosios, teisminės ar įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmis. JT ir specializuotųjų agentūrų archyvai ir visi dokumentai, priklausantys Organizacijai ir agentūroms ar jų valdomi, yra neliečiami, kur jie bebūtų (1946 m. Konvencijos 2 straipsnio 3-4 skyriai ir 1947 m. Konvencijos 3 straipsnio 5-6 skyriai).

1946 m. ir 1947 m. konvencijos atskirai nustato savo pareigūnų bei valstybių narių atstovų imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, tačiau ir šios abiejų konvencijų nuostatos yra analogiškos.

Diplomatinis imunitetas turi tik aukščiausieji tarptautinių organizacijų pareigūnai ir teisminių institucijų nariai. Pagal 1946 m. Konvencijos 5 straipsnio 19 skyrių, tokius imunitetus turi JT Generalinis Sekretorius, visi jo padėjėjai bei šių pareigūnų šeimos nariai. Pagal 1947 m. Konvencijos 6 straipsnio 21 skyrių, diplomatinis imunitetas turi specializuotųjų agentūrų pagrindiniai administraciniai pareigūnai (sekretoriatų vadovai) bei, jų nesant, šiuos pareigūnus pavaduojantys asmenys ir visų šių pareigūnų šeimos nariai. Tiesa, šios Konvencijos prieduose kiekvienai specializuotajai agentūrai numatomi dar papildomi pareigūnai, besinaudojantys diplomatiniais imunitetais. Pagal Tarptautinio Teismo Statuto⁸⁶ 19 straipsnį, šio Teismo nariai, vykdydami savo pareigas, naudojami diplomatiniais imunitetais.

Kiti JTO ir specializuotųjų agentūrų pareigūnai turi siauresniu imunitetus. Jie turi imunitetą nuo teismo įsikišimo dėl visų veiksmų, atliktų neviršijant jų turimų įgaliojimų. Beje, imunitetai suteikiami pareigūnams ginant JT ir specializuotųjų agentūrų interesus, o ne tam, kad jie turėtų asmeninės naudos. Generalinis sekretorius turi teisę ir pareigą atsisakyti imuniteto, suteikto bet kuriam JT pareigūnui, tais atvejais, kai, jo nuomone, imunitetas kliudytų vykdyti teisingumą ir jo galima atsisakyti nepažeidžiant JT interesų. Teisę atsisakyti Generalinio sekretoriaus imuniteto turi Saugumo Taryba. Kiekviena specializuotoji agentūra turi teisę ir pareigą atsisakyti imuniteto, suteikto bet kuriam pareigūnui, tais atvejais, kai, jos nuomone, imunitetas kliudytų vykdyti teisingumą

⁸⁶ TARPTAUTINIO TEISMO STATUTAS // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

ir jo galima atsisakyti nepažeidžiant tos specializuotosios agentūros interesų (1946 m. Konvencijos 5 straipsnio 17 skyrius ir 1947 m. Konvencijos 6 straipsnio 19 skyrius).

Kalbant apie valstybių narių atstovus tarptautinėse organizacijose, reikia paminėti, kad atlikdami savo funkcijas bei vykdami į posėdžio vietą ir atgal jie turi imunitetus nuo suėmimo ar sulaikymo ir asmeninio багаžo arešto, taip pat imunitetus nuo bet kokio teismo įsikišimo dėl visų veiksmų, atliktų neviršijant jų turimų įgaliojimų. Tiesa, imunitetai valstybių narių atstovams suteikiami ne tam, kad jie turėtų asmeninės naudos, o tam, kad jie galėtų nepriklausomai atlikti savo funkcijas, susijusias su darbu JT ar specializuotoje įstaigoje. Todėl valstybė narė ne tik turi teisę, bet ir privalo atsisakyti savo atstovo imuniteto tais atvejais, kai, jos nuomone, imunitetas kliudytų vykdyti teisingumą, ir jo galima atsisakyti nedarant žalos tikslui, dėl kurio tas imunitetas buvo suteiktas (1946 m. Konvencijos 4 straipsnio 11 ir 14 skyriai bei 1947 m. Konvencijos 5 straipsnio 13 ir 16 skyriai).

Pagal 1946 m. Konvenciją ir 1947 m. Konvencijos priedus, tarptautinių organizacijų ekspertai, vykdydami organizacijos užduotis, naudojami tokiais imunitetais, kurie reikalingi nepriklausomai vykdyti savo funkcijas komandiruočių metu, įskaitant susijusių su komandiruočių kelionių laiką, tai yra imunitetas nuo suėmimo arba sulaikymo ir jų asmeninio багаžo arešto, imunitetas nuo teismo įsikišimo dėl visų veiksmų, atliktų neviršijant jų turimų įgaliojimų. Šis imunitetas nuo bet kokio teismo įsikišimo toliau teikiamas ir tada, kai šie asmenys jau nebeatlieka tarptautinės organizacijos pavedimų. Imunitetai ekspertams suteikiami ginant tarptautinių organizacijų interesus, o ne tam, kad ekspertai turėtų asmeninės naudos. Generalinis sekretorius (JT ekspertų atžvilgiu) ir specializuotųjų agentūrų sekretoriatų vadovai (specializuotųjų agentūrų ekspertų atžvilgiu) turi teisę ir pareigą atsisakyti imuniteto, suteikto ekspertui, tais atvejais, kai, jų nuomone, imunitetas kliudytų vykdyti teisingumą ir jo galima atsisakyti nepažeidžiant tarptautinės organizacijos interesų (1946 m. Konvencijos 6 straipsnio 22 ir 23 skyriai).

Pažymėtina, kad siekiant palengvinti tinkamą teisingumo vykdymo priežiūrą, užtikrinti policijos nurodymų vykdymą ir užkirsti kelią bet kokiam piktnaudžiavimui imunitetais, JT ir kiekviena specializuotoji agentūra nuolat bendradarbiauja su atitinkamomis valstybių narių valdžios institucijomis (1946 m. Konvencijos 5 straipsnio 21 skyrius ir 1947 m. Konvencijos 6 straipsnio 23 skyrius).

3. 4. Specialiųjų misijų imunitetai

Šiuo metu vis didesnę vaidmenį tarpvalstybiniuose santykiuose vaidina įvairių lygių oficialių delegacijų apsikeitimai. Todėl valstybėje dažnai yra nemažas skaičius asmenų, besinaudojančių imunitetu nuo vietinės baudžiamosios jurisdikcijos. Tokių delegacijų teisinį statusą įtvirtina 1969 m. Konvencija dėl specialiųjų misijų⁸⁷ (toliau tekste – 1969 m. Konvencija). Šios Konvencijos 1 straipsnis apibrėžia specialiųjų misijų sąvoką, taigi „specialioji misija“ – valstybei atstovaujanti laikina misija, vienos valstybės siunčiama į kitą valstybę šios sutikimu, kad su ja spręstų konkrečius klausimus ar atliktų su ja susijusią kokią nors konkrečią užduotį. Vadinasi, misija turi atstovauti valstybei ir vykti į kitą valstybę tik turint priimančios valstybės sutikimą, kuri tokiu būdu pripažįsta jos statusą ir prisiima sau atitinkamus įsipareigojimus. Priimanti valstybė turi suteikti specialiajai misijai visas sąlygas, reikalingas misijos funkcijoms įgyvendinti.

Specialioji misija, jos patalpos ir nariai naudojami tais pačiais imunitetais, kaip ir diplomatiniai agentai. Tačiau ši taisyklė turi tam tikrus aspektus. Pažymėtina, kad ne visos misijos ir jų nariai naudojami visišku diplomatinio imunitetu, ypač baudžiamosios jurisdikcijos atžvilgiu – tik siunčiančios valstybės atstovai specialiojoje misijoje ir jos diplomatinio personalo nariai naudojami imunitetu priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos atžvilgiu (1969 m. Konvencijos 31 straipsnio 1 dalis). Tai reiškia, kad tik asmenys, oficialiai atstovaujantys valstybei, taip pat visi asmenys, kurie priklauso diplomatiniam personalui, naudojami tokiu imunitetu pagal tarptautinę teisę.

Ši taisyklė netaikoma, pavyzdžiui, administraciniams-teritoriniams valstybės vienetams, kurie atstovauja tik atitinkamam regionui. Nors praktika rodo, kad, tarptautinio mandagumo sumetimais, o ne pagal tarptautinę teisę, imunitetas didesne ar mažesne apimtimi pripažįstamas plačiam oficialių delegacijų ratui. Diplomatinio personalo nariai turi visišką imunitetą bet kurio lygio misijoje. Tokia situacija tikrai nepalengvina teisėsaugos institucijų darbo, tačiau privalu gerbti visas misijas. Pradedant baudžiamąjį persekiojimą reikia išsiaiškinti misijos statusą kiekvienu konkrečiu atveju⁸⁸.

Kaip ir nuolatinių diplomatinio atstovybių atveju, atitinkamu imunitetu naudojami ir misijų narių šeimos, lydinčios juos, taip pat administracinis techninis personalas (1969 m. Konvencijos 37 ir 39 straipsniai).

Kiekvienas specialiosios misijos narys jam suteiktais imunitetais naudojami nuo to momento, kai jis atvyksta į priimančią valstybę atlikti savo funkcijų specialiojoje misijoje arba, jeigu jis jau yra jos teritorijoje, nuo to momento, kai apie jo paskyrimą pranešama

⁸⁷ Konvencija dėl specialiųjų misijų // Valstybės žinios, 2004, Nr. 108-4036

⁸⁸ ЛУКАШУК И.И., НАУМОВ А.В., *Cit. op.*, p. 61

priimančios valstybės užsienio reikalų ministerijai ar tokiai kitai priimančios valstybės institucijai, dėl kurios gali būti susitarta. Specialiosios misijos nario funkcijoms pasibaigus, jo imunitetai paprastai nustoja galioti, kai jis išvyksta iš priimančios valstybės teritorijos arba kol nepasibaigia protingas terminas, per kurį tai reikia padaryti. Tačiau dėl tokio asmens veiksmų, atliktų vykdant savo funkcijas, imuniteto laikas neribojamas. Jei siunčiančios valstybės atstovas specialiojoje misijoje ar jos diplomatinio personalo narys vyksta per trečiosios valstybės teritoriją ar joje yra vykdamas atlikti savo funkcijas ar grįždamas į siunčiančią valstybę, trečioji valstybė suteikia jam neliečiamybę ir kitus imunitetus, kurių gali prireikti, kad būtų užtikrintas jo vykimasis tranzitu ar grįžimas. Ta pati nuostata taikoma bet kuriems kartu su nurodytais asmenimis vykstantiems šeimos nariams, kurie naudojami imunitetais, nesvarbu, ar jie keliautų su juo, ar atskirai, kad prisijungtų prie jo arba grįžtų į savo šalį. (1969 m. Konvencijos 42 ir 43 straipsniai).

1969 m. Konvencija 21 straipsnyje įtvirtina specialiąją normą dėl valstybės vadovo ir aukšto rango asmenų statuso - siunčiančios valstybės vadovas, kai jis vadovauja specialiajai misijai, priimančioje valstybėje ar trečiojoje valstybėje naudojami imunitetais, pagal tarptautinę teisę suteikiamais valstybių vadovams oficialaus vizito metu. Vyriausybės vadovas, užsienio reikalų ministras ar kiti aukšto rango asmenys, kai jie dalyvauja siunčiančios valstybės specialiojoje misijoje, priimančioje valstybėje ar trečiojoje valstybėje, be to, kas jiems suteikiama pagal šią Konvenciją, naudojami imunitetais, suteikiamais pagal tarptautinę teisę.

Tai reiškia, kad šie asmenys turi visišką diplomatinį imunitetą. Valstybės vadovo statuso ypatybė yra ta, kad jis naudojami tarptautine teisine gynyba buvimo kitoje valstybėje net ir privataus vizito metu (1973 m. Konvencijos dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos 1 straipsnis).

Remiantis ankščiau aptarta nuostata darytina išvada, kad kiti aukšti valstybės pareigūnai nesinaudoja imunitetu nuo užsienio šalių baudžiamosios jurisdikcijos, jei jie neįeina į specialiosios misijos sudėtį.

Valstybės vadovą lydį asmeninė apsauga, kuri dažniausiai būna pakankamai gausi. Apsaugos darbuotojai turi lydymų asmenų imunitetus. Jie bendradarbiauja su vietinėmis teisėsaugos institucijomis, kurios turi pagrindinę atsakomybę užtikrinant valstybės vadovo apsaugą⁸⁹.

Užsienio valstybės vadovas ir aukšto rango pareigūnai, kaip ir diplomatai, turi gerbti priimančios valstybės įstatymus. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad oficialus šių asmenų

⁸⁹ *Cit. op.*, p. 62

statusas neužkerta kelio juos patraukti baudžiamojon atsakomybèn už tarptautinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmogiškumui. Tačiau tai atskiras klausimas, kuris bus nagrinėjamas kitame šio darbo skyriuje.

Pažymėtina, kad siunčiančios valstybės atstovų specialiojoje misijoje ir jos diplomatinio personalo narių imunitetas jurisdikcijos atžvilgiu neatleidžia jų nuo siunčiančios valstybės jurisdikcijos (1969 m . Konvencijos 31 straipsnio 5 dalis). Todėl valstybės vadovo ir aukšto rango pareigūnų patraukimo baudžiamojon atsakomybèn už užsienyje padarytas nusikalstamas veikas klausimus reguliuoja atskirų valstybių nacionalinė, o ne tarptautinė teisė.

4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ TARPTAUTINIUS NUSIKALTIMUS YPATUMAI

Vykdamas aukštųjų valstybės pareigūnų, įtariamų tarptautinių nusikaltimų padarymu, baudžiamąjį persekiojimą, neišvengiamai susiduriame su imunitetais nuo jurisdikcijos. Minėta, kad pagal tarptautinę teisę, imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos naudojami valstybės vadovai ir kiti aukšto rango pareigūnai, tarp kurių yra vyriausybės vadovai ir užsienio reikalų ministrai. Tačiau šiuo atveju susikerta asmeninės baudžiamosios atsakomybės principas ir tarptautiniai imunitetai.

Kai kurie autoriai teigia, kad tarptautinėje teisėje einančių savo pareigas valstybės vadovų imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos negalioja tarptautinių nusikaltimų atžvilgiu⁹⁰. Kyla klausimas, ar šis teiginys galioja ir kitų aukštųjų valstybės pareigūnų atžvilgiu? Norint atsakyti į šį klausimą, reikia išanalizuoti asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo ir tarptautinių imunitetų santykį.

Analizę pradėsiu nuo tarptautinių teismų praktikos dėl persekiojimo už tarptautinius nusikaltimus (paprastai tarptautinių nusikaltimų kategorijai priskiriami genocidas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai, agresija).

Absoliutaus valstybės vadovų imuniteto doktrina buvo pradėta kitaip vertinti tik po Antrojo pasaulinio karo, kai prasidėjo pagrindinių karinių nusikaltėlių persekiojimas⁹¹. Tarptautinio karo tribunolo Europos šalių kariniams nusikaltėliams teisti įstatų 7 straipsnyje nustatyta, kad teisiųjų statusas valstybėje negali būti vertinamas kaip atleidimo nuo atsakomybės ar bausmės švelninimo pagrindas⁹². Niurnbergo tribunolo priimtame nuosprendyje buvo pažymėta, kad “... tarptautinės teisės principas, pagal kurį esant tam tikroms aplinkybėms yra ginami valstybės vadovai, negali būti taikomas veiksmų, kurie smerkiami pagal tarptautinę teisę, atžvilgiu. Šių veiksmų vykdytojais negali slėptis už savo užimamų postų, kad išvengtų priklausančios už tokius veiksmus atsakomybės”⁹³.

Po Niurnbergo tribunolo išimties iš absoliutaus valstybės atstovų imuniteto principo praktika buvo tęsiama ir vėliau, tai yra įsteigus *ad hoc* tribunolus 1993 metais buvusiai

⁹⁰ ИНОГАМОВА – ХЕГАЙ Л.В. Международное уголовное право. Москва, 2003, с. 106

⁹¹ РУСИНОВА В. Н. Международные иммунитеты высокопоставленных должностных лиц // Международное частное и публичное право. Москва, 2006, Nr. 3(30), с. 39;

⁹² Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal. London, 8 August 1945. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/350?OpenDocument>>

⁹³ Приговор Международного военного трибунала // Нюрнбергский процесс. Сборник материалов. Т.2, 1954, с. 992

Jugoslavijai ir 1994 metais tribunolą Ruandai. Šių tribunolų statute⁹⁴ numatyta, kad kaltinamojo užimamos valstybės ar vyriausybės vadovo ar kito atsakingo valstybės asmens užimamos pareigos neatleidžia šių asmenų nuo baudžiamosios atsakomybės ir negali būti baismės švelninimo pagrindu.

Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto⁹⁵ 27 straipsnyje numatyta, kad šis Statutas visiems asmenims taikomas vienodai, kad ir kokias pareigas jie eitų. Pirmiausia pagal šio Statuto nuostatas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas valstybės ar vyriausybės vadovas, vyriausybės ar parlamento narys, išrinktas atstovas ar vyriausybės pareigūnas, o pačios pareigos savaime ar dėl to, kad asmuo jas eina, nesuteikia pagrindo sušvelninti jo baismės. Imunitetui ir specialiosios proceso taisyklės, nacionalinėje ar tarptautinėje teisėje numatytos tam tikras oficialias pareigas einantiems asmenims, nedraudžia Teismui vykdyti jurisdikcijos tokio asmens atžvilgiu.

Taigi iš ankščiau minėtų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad tarptautinėje teisėje įsitvirtino principas, pagal kurį tais atvejais, kai tarptautiniai teismai persekioja už tarptautinius nusikaltimus, aukštų valstybės pareigūnų imunitetui nedraudžia patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn.

Toliau nagrinėtina nacionalinių teismų kompetencija tarptautinių nusikaltimų atžvilgiu. LR BK 7 straipsnyje yra įtvirtintas universalumo principas, pagal kurį asmenys atsako pagal nacionalinius valstybės įstatymus, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, atsakomybė už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu. Tai reiškia, kad kiekviena valstybė, turinti įsipareigojimus pagal tarptautinę sutartį, privalo juos įgyvendinti savo nacionalinėje teisėje. Šiuo atveju universalumo principas reiškia, kad už tarptautinius nusikaltimus gali persekioti ne tik tarptautiniai, bet ir nacionaliniai įvairių valstybių teismai. Tačiau Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau tekste - Teismas) sprendimas byloje dėl arešto orderio⁹⁶ parodė, kad tai sunkiai įgyvendinama nuostata asmenų, besinaudojančių

⁹⁴ Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/555?OpenDocument>>; Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994, 8 November 1994. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/TOPICS?OpenView>>

⁹⁵ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybes žinios, 2003, Nr. 49-2165

⁹⁶ *Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl arešto orderio (ištrauka)*. Žr.: VADAPALAS V., Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius, 2003, p. 86-90; ПАЧКОВ И.В.

imunitetais, atžvilgiu. Šioje byloje Teismas nagrinėjo Kongo Demokratinės Respublikos ir Belgijos ginčą dėl to, ar gali vienos valstybės teismas persekioti kitos šalies aukščiausiuosius valstybės pareigūnus, kurie naudojami imunitetais pagal tarptautinę teisę.

Savo sprendime Teismas pažymėjo, kad tarptautinėje teisėje užsienio reikalų ministras suteikiami imunitetai nėra duodami jų asmeninei naudai, bet tam, kad užtikrintų tinkamą jų funkcijų atlikimą jų valstybių naudai. Tam, kad nustatytų šių imunitetų ribas, Teismas turi išnagrinėti funkcijų, kurias vykdo užsienio reikalų ministras, prigimtį.

Užsienio reikalų ministras atsakingas už savo vyriausybės diplomatinę veiklą ir bendrai veikia kaip jos atstovas tarptautinėse derybose ir tarpvyriausybinuose susitikimuose. Ambasadoriai ir kiti diplomatiniai agentai vykdo savo pareigas užsienio reikalų ministrui vadovaujant. Jo veiksmai gali įpareigoti atstovaujamąją valstybę ir yra preziumuojama, kad užsienio reikalų ministras paprasčiausiai pagal savo oficialias pareigas turi visiškus įgaliojimus veikti valstybės vardu (žr., pavyzdžiui, 1969 metų Vienos Konvencijos dėl sutarčių teisės 7 straipsnio 2 dalies a punktą). Atlikdamas šias funkcijas, užsienio reikalų ministras dažnai turi atlikti tarptautines keliones, ir todėl turi turėti galimybę tai daryti laisvai, kada ir kiek tai būtų reikalinga. Jis turi taip pat turėti nuolatinę ryšį su savo vyriausybe ir diplomatinėmis misijomis visame pasaulyje ir turėti galimybę bet koku metu susisiekti su kitų valstybių atstovais. Toliau Teismas turi pabrėžti, kad užsienio reikalų ministras, būdamas atsakingas už savo valstybės santykių su kitomis valstybėmis palaikymą, užima tokią padėtį, kuri, kaip ir valstybės ar vyriausybės vadovo pagal tarptautinę teisę pripažįstama padėtimi, kurioje būdamas užsienio reikalų ministras yra valstybės atstovas vien tik dėl savo pareigų. Jis neturi įteikti kredencialų, priešingai, paprastai jis nusprendžia kokie įgaliojimai bus suteikti diplomatiniais agentams ir kontrasignuoja jų kredencialus.

Todėl Teismas daro išvadą, kad užsienio reikalų ministro funkcijos yra tokios, jog per tą laiką, kai jis vykdo savo pareigas, užsienyje naudojasi visišku imunitetu nuo baudžiamosios atsakomybės ir yra neliečiamas. Toks imunitetas ir tokia neliečiamybė apsaugo atitinkamą asmenį nuo bet kokių kitos valstybės veiksmų, kurie neleistų jam atlikti savo pareigų.

Šiuo atveju negali būti daromas joks skirtumas tarp užsienio reikalų ministro veiksmų, atliktų jo "oficialioje padėtyje" ir veiksmų, kurie tariamai yra buvę atlikti

“privačioje padėtyje”, arba, kas liečia nagrinėjamą klausimą, tarp veiksmų, kuriuos atitinkamas asmuo atliko prieš užimdamas užsienio reikalų ministro pareigas, ir veiksmų, atliktų pareigų ėjimo laikotarpiu. Todėl, jei užsienio reikalų ministras yra suimtas kitoje valstybėje apkaltinus jį nusikaltimo padarymą, tuo pačiu jam aiškiai užkertamas kelias atlikti jo pareigas. Tokios kliūtis atlikti šias oficialias funkcijas padariniai vienodai sunkūs, nepriklausomai nuo to, ar užsienio reikalų ministras jo suėmimo momentu buvo jį suimančios valstybės teritorijoje su “oficialiu” ar su “privačiu” vizitu, nepriklausomai nuo to ar suėmimas susijęs su veiksmis, tariamai įvykdytais prieš šiam asmeniui tampant užsienio reikalų ministru, ar jam jau vykdant šias pareigas ir nepriklausomai nuo to, ar suėmimas susijęs su veiksmis, tariamai atliktais “oficialioje padėtyje” ar “privačiai”. Dar daugiau, net pats pavojus, kad keliaudamas ar vykdamas tranzitu į kitą valstybę, užsienio reikalų ministras gali pastatyti save į teisinio persekiojimo pavojų, gali sulaikyti ministrą nuo tarptautinių kelionių, kurių iš jo reikalaujama jo oficialių funkcijų atlikimo tikslais.

Toliau Teismas nagrinėjo Belgijos argumentą, kad imunitetai, suteikiami savo pareigas einantiems užsienio reikalų ministrams, jokių atveju jų negali apsaugoti, kai jie įtariami padarę karo nusikaltimus ar nusikaltimus žmoniškumui. Belgija akcentuoja kai kuriuos nacionalinių teismų sprendimus, pagrindinis 1999 metų kovo 24 dienos Jungtinės Karalystės Kasacinio Teismo sprendimas Pinočeto byloje, kuriame, Belgijos teigimu, pripažįstama išimties iš imuniteto taisyklė, nes lordas Milletas nurodė, jog „tarptautinė teisė negali būti aiškinama taip, kad nustatydamas nusikaltimo *jus cogens* pobūdį, ji neva tuo pačiu numatytą imunitetą, liečiantį tokio pobūdžio ir tokiu tikslu nustatomą įsipareigojimą“, o lordas Philips of Worth Matravers pareiškė, kas „jokia tarptautinėje teisėje įtvirtinta norma nereikalauja suteikti valstybės imuniteto *ratione materiae*“⁹⁷ ryšium su persekiojimu už tarptautinį nusikaltimą“.

Teismas, nuodugniai išnagrinėjęs valstybių praktiką, įskaitant nacionalinius įstatymus ir kelis nacionalinių aukščiausiųjų teismų sprendimus (minėtas Lordų Rūmų sprendimas), nusprendė, kad jis negali išvesti iš šios praktikos taisyklės, jog pagal paprotinę teisę yra kokia nors išimtis iš normos, suteikiančios savo pareigas einantiems užsienio reikalų ministrams imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir neliečiamybę, kai jie įtariami padarę karo nusikaltimus ar nusikaltimus žmoniškumui.

Teismas pažymi, kad nei Niurnbergo ir Tokio karo tribunolų, nei Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai nuosprendžiai⁹⁸, kuriuos citavo Belgija,

⁹⁷ imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės, kuriuo naudojasi valstybės vadovai ir kiti aukšto rango valstybės pareigūnai eidami savo pareigas

⁹⁸ Niurnbergo tribunolo sprendimas buvo paminėtas šios darbo dalies pradžioje, žr. Приговор Международного военного трибунала // Нюрнбергский процесс. Сборник материалов. Т.2, 1954

neliečia savo pareigas einančių užsienio reikalų ministrų imunitetų nacionaliniuose teismuose, kur jie būtų kaltinami padarę karo nusikaltimus ar nusikaltimus žmoniškumui. Todėl Teismas pabrėžia, kad nurodyti nuosprendžiai jokių būdu neprieštaruoja jo anksčiau padarytomis išvadoms.

Toliau Teismas nurodo, kad normos, reguliuojančios nacionalinių teismų jurisdikciją, turi būti kruopščiai atskirtos nuo normų, reguliuojančių imunitetus nuo jurisdikcijos: jurisdikcijos turėjimas nereiškia imuniteto nebuvimo, taip pat imuniteto nebuvimas nereiškia, kad yra jurisdikcija. Todėl, nors įvairios tarptautinės konvencijos dėl kai kurių sunkių nusikaltimų užkardymo ir baudimo įpareigoja valstybes persekioti ar išduoti ir tuo išplėsti jų baudžiamąją jurisdikciją, toks jurisdikcijos išplėtimas jokių būdu neliečia imunitetų pagal paprotinę tarptautinę teisę, įskaitant ir užsienio reikalų ministrų imunitetų. Jais galima remtis užsienio valstybės teismuose net jei šie teismai vykdo jurisdikciją pagal šias konvencijas.

Teismas taip pat pažymi, kad vis dėlto imunitetas nuo jurisdikcijos, kuriuo naudojasi einantys savo pareigas užsienio reikalų ministrai, nereiškia, kad jie naudojami nebaudžiamumu už kokius nors jų galimai įvykdytus nusikaltimus, nepriklausomai nuo jų sunkumo. Imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir asmens baudžiamoji atsakomybė yra ganėtinai skirtingos sąvokos. Jurisdikcijos imunitetas yra procedūrinis savo prigimtimi, tuo tarpu baudžiamoji atsakomybė yra materialinės teisės klausimas. Jurisdikcinis imunitetas gali neleisti persekioti tam tikrą laiką ar už tam tikrus nusikaltimus; tačiau jis negali visiškai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, kuriam priklauso imunitetas.

Ryšium su tuo tarptautinės teisės pripažįstami savo pareigas einančių ar buvusių užsienio reikalų ministrų imunitetai nėra kliūtis juos persekioti esant tam tikroms sąlygoms. Pirma, šie asmenys neturi jokio baudžiamąjo imuniteto pagal tarptautinę teisę savo šalyse, kur jie todėl gali būti šių šalių teismų teisiami pagal vietos teisės atitinkamas normas. Antra, jie nustos naudotis imunitetu nuo užsienio jurisdikcijos, jei valstybė, kuriai jie atstovauja ar atstovavo, nuspręs atsisakyti nuo tokio imuniteto. Trečia, po to, kai asmuo nustojo vykdyti užsienio reikalų ministro pareigas, jis daugiau nebesinaudos jokiais imunitetais, jų turimais pagal tarptautinę teisę kitose valstybėse. Su sąlyga, kad tam tikros valstybės teismas turi jurisdikciją pagal tarptautinę teisę, šis teismas gali teisti kitos valstybės buvusį užsienio reikalų ministrą už veikas, padarytas prieš ar po jo oficialių pareigų vykdymą, ir už veikas, per šį laiką jo padarytas privačiai. Ketvirta, einantis savo pareigas ar buvęs užsienio reikalų ministras gali būti patrauktas

baudžiamojon atsakomybèn tam tikruose tarptautiniuose baudžiamuosiuose teismuose, jei jie turi tam jurisdikcijà⁹⁹.

Remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika, galima daryti išvadà, kad tarptautinių imunitetų ir asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo santykis priklauso nuo to, koks teismas – nacionalinis ar tarptautinis – vykdo baudžiamąjį persekiojimą. Tai reiškia, kad jei asmens, besinaudojančio tarptautiniu imunitetu ir padariusio tarptautinį nusikaltimą, baudžiamąjį persekiojimą vykdo nacionaliniai teismai, imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos jam nenustoja galioti. Tačiau jei tokio asmens persekiojimas vyksta tarptautiniu lygiu, tai joks imunitetas neapsaugo asmenų nuo atsakomybės už tarptautinių nusikaltimų padarymà.

Vadinasi, susiklostęs nacionalinio ir tarptautinio persekiojimo lygių skirtumas balansuoja tarp asmeninės baudžiamosios atsakomybės imperatyvo iš vienos pusės, ir suverenios valstybių lygybės, nesikišimo principų bei efektyvaus valstybės funkcionavimo - iš kitos.

Nors Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas arešto orderio byloje yra labai kategoriškas nacionalinių teismų atžvilgiu, vis dėlto negalima kalbėti apie visiškà aukštų valstybės pareigūnų nebaudžiamumą už tarptautinių nusikaltimų padarymà, nes tarptautiniu lygiu asmeninės baudžiamosios atsakomybės principas turi prioritetà tarptautinių imunitetų atžvilgiu.

⁹⁹ *Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl arešto orderio (ištrauka). Cit. op.*

IŠVADOS

1. Imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės - tai specialiai teisės aktuose numatytiems asmenims skirtų ypatingų taisyklių, reguliuojančių skirtingą nuo įprasto baudžiamosios atsakomybės atsiradimą, visuma. Procesinių imunitetų reikšmė pasireiškia tuo, kad ypatingą statusą valstybėje turintiems asmenims netaikomos bendrosios proceso taisyklės, tuo parodant šių asmenų ir jų įgyvendinamų funkcijų svarbą valstybei;
2. Patraukimo baudžiamojon atsakomybėn samprata šiame darbe vertinama atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kurioje jis pažymi, kad „patraukimas baudžiamojon atsakomybėn“ yra baudžiamasis teisinis, o ne procesinis terminas, ir nevalia jo tapatinti bei sieti su tarpinėmis baudžiamajo proceso įstatymuose nustatytais baudžiamosios bylos tyrimo stadijomis. Šis teiginys patvirtina baudžiamosios teisės teorijos pripažįstamą mintį, jog patrauktu baudžiamojon atsakomybėn asmuo yra tik tada, kai įsiteisėja priimtas apkaltinamasis nuosprendis;
3. Tam tikromis proceso išimtimis besinaudojančių asmenų imunitetų ypatumai ir apimtis turėtų priklausyti nuo jų atliekamų funkcijų svarbos visuomenei ir valstybei. Reikėtų susiaurinti bei suvienodinti kai kurių subjektų imunitetus atsižvelgiant į tų subjektų vykdomų pareigų tikslus bei naudingumą visuomenei (Seimo nariai, Vyriausybės nariai, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjai), o teisėsaugos pareigūnų veiklos garantijas atitinkamai suvienodinti tarpusavyje, nes to reikalauja juridinė technika;
4. *In flagrante delicto* taisyklė numatyta tik Seimo Statute, Prokuratūros bei Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymuose, taip pat Valstybės saugumo departamento statute. Būtų tikslinga šią taisyklę numatyti visų subjektų, besinaudojančių nacionaliniu imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, atžvilgiu.
5. Subjektų, besinaudojančių tarptautiniais imunitetais, proceso ypatumai yra nustatyti paprotinių tarptautinės teisės normų bei sutartinio pobūdžio normų, kurios atitinka jau minėtasias tarptautinėje teisėje susiformavusias paprotines teisės normas, todėl manytina, kad jos turi būti neabejotinos;
6. Atsižvelgiant į Tarptautinio Teisingumo Teismo ir kitų tarptautinių teismų steigiamuosius dokumentus bei praktiką, galima nustatyti asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo ir tarptautinių imunitetų suteikimo tikslingumo santykį. Darytina išvada, kad tarptautinių imunitetų ir

asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo santykis priklauso nuo to, kokie teismai – nacionaliniai ar tarptautiniai – vykdo baudžiamąjį persekiojimą. Tai reiškia, kad jei asmens, besinaudojančio tarptautiniu imunitetu ir padariusio tarptautinį nusikaltimą, baudžiamąjį persekiojimą vykdo nacionaliniai teismai, imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos tokiam asmeniui nenustoja galioti. Tačiau jei tokio asmens persekiojimas vyksta tarptautiniu lygiu, tai baudžiamosios atsakomybės principas turi prioritetą tarptautinių imunitetų atžvilgiu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. JUNGTINIŲ TAUTŲ CHARTIJA // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-556;
3. TARPTAUTINIO TEISMO STATUTAS // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557;
4. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165;
5. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių // Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2455;
6. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių // Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2456;
7. 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų Organizacijos privilegijų ir imunitetų // Valstybės žinios, 1993, Nr. 83-2457;
8. 1947 m. Konvencija dėl specializuotųjų agentūrų privilegijų ir imunitetų // Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2458;
9. 1973 m. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4257;
10. 1995 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų Organizacijos personalo ir susijusio su ja personalo saugumo // Valstybės žinios, 2000, Nr. 48-1374;
11. Konvencija dėl specialiųjų misijų // Valstybės žinios, 2004, Nr. 108-4036;
12. Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-792;
13. Konsulinė konvencija tarp Lietuvos respublikos ir Lenkijos Respublikos // Valstybės žinios, 1994, Nr. 28-494;
14. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 99-2204;
15. Lietuvos Respublikos ir Turkijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1998, Nr. 17-400;
16. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija // Valstybės žinios, 1997, Nr. 106-2673;

17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas.
Baudžiamasis KODEKSAS // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741;
18. Baudžiamojo proceso KODEKSAS // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37–1341;
19. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 5-97 ;
20. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 59-1760;
21. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29;
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1998, Nr. 41-1131;
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120;
24. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649;
25. Lietuvos Respublikos Konsulinis statutas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 43-1047;
26. Lietuvos respublikos Diplomatinės tarnybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 7-40;
27. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl užsienio valstybių diplomatinių atstovybių Lietuvos respublikoje statuso (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1991, Nr. 29-791;
28. Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas (su pakeitimais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 42-1919;
29. Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento statuto patvirtinimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 73-3101;
30. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1657;
31. Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl Seimo nario G. Mykolaičio asmens neliečiamybės // Valstybės žinios, 2006, Nr. 75-2854;
32. Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. Ramoną ar kitaip suvaržyti jo laisvę // Valstybės žinios, 2005, Nr. 66-2356;
33. Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Panevėžio miesto apylinkės teismo teisėją Oną Laurišienę // Valstybės žinios, 2007, Nr. 8-323;

34. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl teisėjos A. Šimaitienės įgaliojimų sustabdymo ir sutikimo patraukti ją baudžiamojon atsakomybèn // Valstybės žinios, 2006, Nr. 24-784;
35. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl sutikimo patraukti teisėjus baudžiamojon atsakomybèn // Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3361;

Specialioji literatūra:

1. Baudžiamoji teisė. Antras papildytas leidimas. Vilnius, 1998;
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso komentaras I. Vilnius, 2003;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. Vilnius, 2002;
4. GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P., Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005;
5. NEVERA A., Baudžiamosios jurisdikcijos taikymo Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie pagal nacionalinius įstatymus naudojami imunitetu, problemos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 1;
6. NEVERA A., Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Vilnius, 2006;
7. PAKSAS A., Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje // Daktaro disertacija. Vilnius, 2000;
8. PETRAUSKAS Z., ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S., Diplomatinė teisė. Vilnius, 2003;
9. ŠILEIKIS E., Imunitetas nuo administracinio poveikio priemonės // Teisė, 2000, Nr. 34;
10. VAITKEVICIŪTĖ V., Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2001;
11. ŽALIMAS D., ŽALTAUSKAITĖ - ŽALIMIENĖ S., PETRAUSKAS Z., SALADŽIUS J., Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001;
12. DENZA E., Diplomatic law: Commentary on the Vienna Convention on diplomatic relations. London, 1976;
13. HARDY M., Modern diplomatic law. New York, 1968;
14. LEE L.T., Consular law and practice. New York, 1961;
15. ИЛЬИН Ю.Д., Основные тенденции в развитии консульского права. Москва, 1969;
16. ИНОГАМОВА – ХЕГАЙ Л.В. Международное уголовное право. Москва, 2003;

17. КИБАЛЬНИК А.Г., Иммуни́тет в уголовном праве // Автореферат диссертации. Москва, 1999;
18. ЛОПАТИН В.Н., ФЕДОРОВ А.В., Свидетельский иммунитет // Государство и право, 2004, № 6;
19. ЛУКАШУК И.И., НАУМОВ А.В., Международное уголовное право. Москва, 1999;
20. РАЧКОВ И.В. Решение международного суда ООН: иммунитет и всеобщая подсудность // Международное частное и публичное право. Москва, 2006, № 4(31)
21. РУСИНОВА В.Н. Международные иммунитеты высокопоставленных должностных лиц // Международное частное и публичное право. Москва, 2006, № 3(30), с. 39;
22. САНДРОВСКИЙ К.К. Право внешних сношений. Киев, 1986;
23. Современные зарубежные Конституции. Москва, 1992;
24. Новые Конституции стран СНГ и Балтии. Москва, 1997;

Teismų praktika:

1. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane // International Court of Justice. Reports. 1980;
2. Tarptautinio Teismo sprendimas byloje dėl arešto orderio (ištrauka). Žr.: VADAPALAS V., Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius, 2003;
3. Приговор Международного военного трибунала // Нюрнбергский процесс. Сборник материалов. Т.2, 1954;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-280/1999;
5. Teismų praktika Nr. 15. Vilnius, 2001;

Internetinės nuorodos:

1. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal. London, 8 August 1945 [žiūrėta 2007 balandžio 5 dieną]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/350?OpenDocument>>;

2. Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993 [žiūrėta 2007 balandžio 5 dieną]. Prieiga per internetą:
<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/555?OpenDocument>>;
3. Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994, 8 November 1994 [žiūrėta 2007 balandžio 5 dieną]. Prieiga per internetą:
<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/TOPICS?OpenView>>.

IMUNITETAI NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

SANTRAUKA

Imunitetai nuo baudžiamosios atsakomybės šio darbo prasme apima imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, imunitetus nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, atskirų asmenų neliečiamybės teisę ir kai kurias veiklos garantijas, įtvirtintas įvairiuose teisės aktuose.

Šio darbo objektu yra imuniteto, taikomo atskiroms asmenų kategorijoms, ypatumai ir jų teisinis reglamentavimas. Darbe nagrinėjamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų, Lietuvos Respublikos įstatymų bei tarptautinių teisės aktų normos, reglamentuojančios tam tikrų asmenų kategorijų imunitetus, šių normų taikymo praktika bei mokslinė literatūra. Šio darbo tikslai yra apibrėžti imunitetų baudžiamajame procese ir patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sampratas; nustatyti imuniteto reikšmę, jo pobūdį, užtikrinimo mechanizmą; išanalizuoti atskiroms asmenų kategorijoms taikomo imuniteto apimtis bei ypatumus; išnagrinėti asmeninės baudžiamosios atsakomybės principo ir imunitetų santykį.

Darbo struktūrą sudaro keturi skyriai. Pirmasis skiriamas daugiausia teoriniams dalykams – baudžiamosios atsakomybės, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, imunitetų sampratų išaiškinimui bei jų teoriniam pagrindimui. Antrajame skyriuje nagrinėjami Lietuvos Respublikos Prezidentui, Seimo ir Vyriausybės nariams, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų teisėjams, prokurorams bei kitų teisėsaugos institucijų pareigūnams suteikiamų nacionalinių imunitetų ypatumai. Daugiausiai dėmesio skiriama Lietuvos nacionalinių teisės aktų analizei. Trečiame darbo skyriuje aptariami tarptautiniais imunitetais besinaudojantys subjektai: diplomatinės atstovybės bei jų personalas, konsulinės įstaigos, jų personalas, tarptautinės organizacijos, jų pareigūnai, taip pat specialiosios misijos ir jų nariai. Šiame skyriuje analizuojamos tarptautinės Konvencijos, nustatančios atitinkamų subjektų imunitetus. Ketvirtajame skyriuje, atsižvelgiant į tarptautinių teismų steigiamųjų dokumentų nuostatas bei šių teismų praktiką, nagrinėjamas asmeninės baudžiamosios atsakomybės ir tarptautinių imunitetų santykis.

IMMUNITIES FROM CRIMINAL RESPONSIBILITY

SUMMARY

The immunities from criminal responsibility in this research work involve immunities from criminal jurisdiction, immunities from criminal persecution, inviolability of the great officers of state, some guarantees of their activities which are regulated in different acts.

The subject of this research work is the immunity peculiarities guaranteed by respective laws for above mentioned groups of people. The investigation of this work deals not only with rules of the Constitution of the Republic of Lithuania, Criminal and Criminal process codes, national and international laws, which regulate immunities of some groups of people, but also with the practice of these rules and nonfiction literature. The purpose of this research work is to determine the definitions of the immunities in the criminal process and criminal persecution, to estimate the meaning of the immunities, their character and implementation, to analyse the ambit and peculiarities of the immunities which are given to certain people, to explore the relation between the principle of individual criminal jurisdiction and international immunities.

This research work consists of four chapters. The first chapter concentrates mostly on theoretical subjects such as the explication of the definitions of the immunities, criminal responsibility and criminal persecution, their theoretical grounding. The second chapter approaches the peculiarities of the national immunities which are given to the President of the Republic of Lithuania, to the members of the Lithuanian Parliament and Government, the judges of the Lithuanian Constitutional Court and others courts, and the officers of Lithuanian law and order. Most attention is given to analyse the national laws of Lithuania. The international immunities are discussed in the third chapter. These immunities are used by the diplomatic missions and the members of the diplomatic staff, the consular post and the members of the consular staff, international organizations, also their officer special missions and their members. There is a research of the international Conventions in this chapter. According to the constitutive documents and the practice of the international courts the fourth chapter shows the relation between the principle of individual criminal responsibility and international immunities.